

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

**Факультет педагогіки, психології,
соціальної роботи та мистецтв**
Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ

КУЛЬТУРИ РІДНОГО КРАЮ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ

ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гришко Ярослави Вікторівни

Науковий керівник:

Матвієнко С.І., к. пед н., доцент кафедри
дошкільної освіти,

Рецензенти:

Пісоцький О.П., к. психол. н., доцент кафедри
дошкільної освіти Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя

Шевчук М.О., к. пед. н., доцент кафедри
педагогіки, початкової освіти, психології та
менеджменту Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя

Допущено до захисту: Протокол №7 від 28.11. 2022 р.
Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Ніжин – 2022

Гришко Я. В. Особливості використання елементів культури рідного краю у соціалізації дітей передшкільного віку. – Кваліфікаційна робота. Ніжин, 2022. 100 с.

У науковій роботі проаналізовано специфіку соціалізації дітей передшкільного віку засобами культури рідного краю. Розглянуто соціалізуючий потенціал означеної культури, визначено її складові. Розкрито специфіку передшкільного віку щодо можливості дитини пізнавати рідний край, його природу, соціум, історико-культурну спадщину. З метою проведення констатувального етапу експериментального дослідження розроблено необхідний діагностичний інструментарій. Виявлено рівні соціалізованості дітей передшкільного віку засобами культури рідного краю. Проаналізовано чинники впливу на ефективність процесу соціалізації дошкільників 5-6 років з урахуванням культури рідного краю. На основі отриманих експериментальних даних розроблено педагогічні умови соціалізації дітей передшкільного віку засобами елементів культури рідного краю. Укладено методичні матеріали до кожної з означених умов, що повинно, на думку автора, підвищити ефективність роботи вихователя ЗДО стосовно соціалізації дітей передшкільного віку з опорою на історико-культурну спадщину рідного краю.

Ключові слова: соціалізація, культура рідного краю, регіональна культура, соціально-громадянська компетентність, передшкільний вік.

Grishko Ya.V. Features of using elements of native land culture in the process of socialization of pre-school children. - Qualification work. Nizhyn, 2022. 100 p.

The scientific work analyzes the specifics of socialization of pre-school children by means of culture of their native land. The socializing potential of this culture is considered, and its components are determined. The article reveals the specifics of pre-school age regarding the child's ability to learn about their native land, its nature, society, historical and cultural heritage. In order to conduct the ascertaining stage of the experimental study, the necessary diagnostic tools have been developed. The levels of socialization of pre-school children by means of culture of their native land are revealed. The factors influencing the effectiveness of the socialization process of preschool children aged 5-6 years are analyzed, taking into account the culture of their native land. Based on the obtained experimental data, pedagogical conditions for socialization of pre-school children by means of elements of the culture of their native land are developed. Methodological materials for each of these conditions are compiled, which, in the author's opinion, should increase the effectiveness of the work of a zdo teacher on socialization of pre-school children based on the historical and cultural heritage of their native land.

Keywords: socialization, culture of the native land, regional culture, socio-civil competence, pre-school age.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КУЛЬТУРИ РІДНОГО КРАЮ	9
1.1. Наукові підходи до проблеми соціалізації дітей передшкільного віку	9
1.2. Соціалізуючий потенціал культури рідного краю	15
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	23
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КУЛЬТУРИ РІДНОГО КРАЮ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ	25
2.1. Програма та результати констатувального експерименту	25
2.2. Педагогічні умови соціалізації дітей передшкільного віку засобами культури рідного краю	43
2.3. Методичні матеріали щодо забезпечення педагогічних умов використання елементів культури рідного краю у процесі соціалізації дітей передшкільного віку	48
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	54
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	69

ВСТУП

В умовах духовного відродження української держави, зростання її національної самосвідомості цілком закономірним визначається підвищення інтересу до засвоєння культурного середовища як фундаментальної системи, що живить сучасне суспільство, сприяє духовному оздоровленню нації. Не випадково так гостро постало питання необхідності гуманізації освітнього процесу, його відкритості культурі, що надає реальні духовно-ціннісні орієнтації, які найбільшою мірою сприяють максимальному розкриттю творчого потенціалу людини та її соціалізації.

Соціалізація – це активне долучення людини до культури, яка її оточує. У процесі осягнення реальності індивід самостійно інтегрує та модифікує соціальні форми, створені культурою у цілому та групою людей, зокрема.

З прийняттям нової редакції Базового компоненту дошкільної освіти в Україні (2021 р.) звернуто увагу на необхідність розвитку особистості дошкільника та його соціалізації як суб'єкту етносу та громадянина. В освітньому напрямі «Дитина у соціумі» зазначеного державного стандарту, в контексті сформованості її соціально-громадянської компетентності, звертається увага на важливість у дитини ціннісного ставлення та поваги до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур.

Культура як основа освітньої стратегії передбачає варіативність підходів, в основі яких лежить ідея діалогів (М. Бахтін, І. Берлянд, В. Біблер, О. Доманська, В. Дудник, С. Курганов, М. Островська та ін.), який можливий лише за наявності паритетності та взаємоповаги позицій його учасників; толерантності та існування багатьох точок зору на предмет обговорення. Однією з найбільш значущих проблем наукового обговорення є регіональна культура (Я. Верменич, А. Кравченко, Л. Калуська, С. Липенкова, Л. Масол, С. Матвієнко, Н. Миропольська, Ю. Москвичова, І. Мурзіна та ін.). Регіональну культуру можна розглядати як модель життя, як об'єкт

культурного простору, у який з моменту народження включається людина, що проживає на території означеного регіону (Н. Бондаренко, О. Бистрова, В. Каганський, В. Лаппо, С. Матвієнко, Н. Охріменко, О. Стаєнна та ін.).

Інша назва даного виду культури, що обумовлюється місцем проживання людини, має назву культури рідного краю. Найбільш актуальним для сучасної педагогічної науки постає питання про «вращування» дитини в культуру, починаючи з дошкільного дитинства, оскільки вивчення форм та змісту культур, що знаходяться поряд, допомагає дитині-дошкільнику пізнати самого себе, пишатися своєю країною та рідним краєм, а також усвідомлювати цінність і необхідність свого життя не тільки для самого себе, проте й для суспільства у цілому. У процесі засвоєння дитиною норм, правил соціального життя здійснюється також її соціалізація. Культура, набута певним регіонам за століття існування щодо цього має велике значення. Проте, нині практично відсутні наукові роботи, у яких би розкривався вплив історико-культурної спадщини на соціалізацію дітей дошкільного віку.

В працях вчених-педагогів Л. Артемової, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Науменко, М. Кухти, Л. Масол, О. Бодрової, Л. Філоненка, О. Солодухи С. Тесленко, І. Чейпеш, О. Шадюк та ін. вказано на необхідність опанування традицій культури рідного краю. Висвітленню проблеми використання культурної спадщини окремих регіонів України в сучасній освітній практиці присвячені дисертаційні дослідження О. Поясик, В. Лаппо, Л. Проців, І. Фрайта, Н. Бовсунівської, О. Легкун, Н. Рудічевої, А. Желан та інших дослідників.

Пошук більш шляхів соціалізації людей різного віку в існуючих умовах проживання в регіонах (більш або менш етнічно визначених, з достатньо давніми культурними традиціями та новими щодо цього) вимагає створення наукових робіт даної тематики. Цим і зумовлюється **актуальність даного дослідження.**

Метою дослідження є дослідження стану практики закладу дошкільної освіти та виявлення педагогічних умов використання елементів культури

рідного краю як засобу соціалізації дітей передшкільного віку.

Відповідно до мети й гіпотези визначено такі основні **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати наукові підходи до проблеми соціалізації дітей передшкільного віку.
2. Розкрити специфіку соціалізуючого потенціалу елементів культури рідного краю у роботі з дітьми передшкільного віку.
3. Розробити критерії, показники та виявити рівні соціалізованості дітей передшкільного віку засобами культури рідного краю.
4. Надати результати констатувального етапу експерименту щодо з'ясування ефективності роботи ЗДО з використання елементів культури рідного краю у процесі соціалізації дітей передшкільного віку.
5. Розробити педагогічні умови щодо використання елементів культури рідного краю у процесі соціалізації дітей передшкільного віку та методичні матеріали до них.

Гіпотеза дослідження полягала у наступному: використання елементів культури рідного краю як засобу соціалізації дітей передшкільного віку буде ефективним за дотримання наступних педагогічних умов:

- 1) забезпечення компетентності вихователів щодо використання елементів культури рідного краю у соціалізації дітей;
- 2) використання соціалізуючого потенціалу музейної педагогіки з використанням художньої спадщини рідного краю;
- 3) збагачення змісту освітньої та виховної роботи з дітьми передшкільного віку елементами культури рідного краю.

Об'єкт дослідження – соціалізація дітей передшкільного віку.

Предмет дослідження – потенціал елементів культури рідного краю як засіб соціалізації дітей передшкільного віку.

Завдання дослідження вирішувались за допомогою **методів**:

Теоретичних: аналіз педагогічної, філософської, культурологічної та краєзнавчої літератури, сучасної педагогічної періодики з дошкільного

виховання, синтез, конкретизація наукової інформації, порівняння, класифікація.

Емпіричних: аналіз навчальної документації, спостереження, колективна та індивідуальна бесіда з дітьми, опитування педагогічних працівників.

Теоретичне значення дослідження полягає у визначенні соціалізуючого потенціалу елементів культури рідного для дитини краю; визначенні педагогічних умов використання соціалізуючого потенціалу елементів культури рідного краю у роботі з дітьми 5-6 років.

Практична значущість дослідження полягає у розробці діагностичних матеріалів задля з'ясування стану практики ЗДО щодо її відповідності сучасним підходам до соціалізації дітей передшкільного віку з урахуванням елементів культури рідного краю. Розроблені автором методичні матеріали щодо забезпечення педагогічних умов використання соціалізуючого потенціалу елементів культури рідного краю у роботі з дітьми передшкільного віку можуть використовуватися у формах освітньо-виховної роботи з дітьми у ЗДО та стосовно підвищення компетентності вихователів з проблеми, що досліджується.

База дослідження: заклад дошкільної освіти №1 м. Ніжина Чернігівської області.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через:

Участь у конференціях:

1. XVIII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна XXI століття: культурно-мистецький вимір», Рівненський державний гуманітарний університет, 17 – 18 листопада 2022 року. Тема доповіді: «Регіональна культура в сучасній освітній практиці».
2. II звітній вузівській науково-практичній конференції «Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді»: для студентів спеціальності "Дошкільна освіта" НДУ імені Миколи Гоголя 22 червня 2022 року. Тема доповіді: «Музейна екскурсія як засіб

ознайомлення дошкільників із культурою рідного краю».

3. Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, магістрів та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку». Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 19 жовтня 2022.

Тема доповіді: «Рідний край як засіб формування соціально-громадянської компетентності у старших дошкільників».

Друці статей:

1. Гришко Я. «Музейна екскурсія як засіб ознайомлення дошкільників із культурою рідного краю». *Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді: збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта»* / за заг. ред. професор О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 39-44.

2. Гришко Я. «Рідний край як засіб формування соціально-громадянської компетентності у старших дошкільників». *Сучасна дошкільна освіта: актуальні проблеми, інноваційні пошуки: збірник статей ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції* / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 39-43.

Онлайн виступ з доповіддю «Музейна екскурсія як засіб ознайомлення дошкільників із культурою рідного краю» у межах ІІ звітної вузівської науково-практичної конференції «Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді»: для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» НДУ імені Миколи Гоголя. 22 червня 2022 року.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 99 сторінок, з них – 60 сторінок основного тексту. Список використаних джерел охоплює 8 сторінок – 66 позицій. Кваліфікаційна робота містить 4 таблиці, 1 рисунок, 1 діаграму та 5 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КУЛЬТУРИ РІДНОГО КРАЮ

1.1. Наукові підходи до проблеми соціалізації дітей передшкільного віку

Пізнання самого себе як шлях соціалізації особистості, пізнання своїх особливостей, приналежності до людського роду, оволодіння вміннями управляти своїм тілом, своїми почуттями і вчинками, формують соціальні навички взаємодії з суспільством (І. Бех, М. Боришевський, А. Капська, О. Князева, С. Козлова, І. Кон, О. Кононко, М. Корепанова, В. Мухіна Л. Орбан-Лембрик та ін.).

Багатим виховним джерелом розвитку дитини є *культура* (Л. Виготський, Д. Ельконін), а як цінність, культивована народною педагогікою, культура виступає умовою вдосконалення і розвитку особистості (Л. Григор'єва, А. Капська, П. Кононенко, І. Мурзіна, М. Стельмахович та ін.).

Грунтовні дослідження щодо соціалізації особистості у руслі культурно-історичного підходу було здійснено видатним психологом Л. Виготським. Він вважав, що дитина, дорослішаючи та гармонійно проходячи кризи вікового розвитку, засвоює не тільки норми та правила життя у певному суспільстві, але більш глибоко й різносторонньо пізнає їх разом із елементами культурного життя свого народу.

У контексті такої *соціалізації* людина поступово оволодіває власними психічними функціями та процесами, вчиться керувати ними, набуває здатності до їхнього контролю. Важливим засобом та джерелом психічного розвитку в онтогенезі є спілкування дитини з оточуючими її людьми.

Представники гуманістичної зарубіжної педагогіки та психології А. Маслоу та К. Роджерс розглядали сутність соціалізації з опорою на внутрішні

можливості особистості, перш за все – здатності до самоактуалізації, самореалізації, вияву свого творчого потенціалу.

Вчена В. Москаленко вважає найбільш прийнятними механізмами та факторами соціалізації особистості такі, як: найближче оточення, соціальні інститути, міжособистісну взаємодію [39]. Цієї ж думки дотримується й вчена О. Кононко, вказуючи на велику роль соціальних інститутів у гармонійному входженні дитини у світ людських взаємин [29, с. 45].

Велика різноманітність у трактуванні поняття «соціалізація» викликало необхідність аналізу поглядів на дану проблему, зокрема, у тому, що стосується підходів до соціалізації. Залежно від галузі науки, в якій розглядається соціалізація, уможливлуються різні погляди на її трактування. Так, у працях психологів Д. Куна, В. Слота та ін. робиться акцент на вивчення психологічних особливостей індивіда; вченими І. Бехом, О. Кононко звернено увагу на міжособистісну взаємодію та відповідальність; соціологами Е. Гіденсом, Е. Ісламгалієвим та ін. підкреслено можливість впливу на соціальну дійсність; філософи Д. Дьюї, В. Зеньковський, Б. Беденко, Т. Парсонс, Л. Шабатура та ін. виділяють адекватність стосовно соціальної дійсності.

Як зазначають дослідники А. Капська та А. Петровський, процес соціалізації особистості є достатньо розгорнутим і безперервним відносно людського життя. У будь-який його віковий період особистість набуває власного життєвого досвіду, а також засвоює соціальний досвід інших, досвід спільноти людей та елементи культурного досвіду людства [24].

Соціалізація передбачає отримання знань про навколишній світ, що активізує сукупність пізнавальних процесів (Г. Андрєєва, Д. Майєрс, О. Чеснокова, Т. Шибутані та ін.), забезпечує адаптивність індивіда у соціумі й формує соціальне пізнання.

Важливу роль у процесі соціалізації відіграє *соціальне середовище*, стосовно дитини дошкільного віку – те середовище, у якому вона зростає. У працях вчених Г. Гоббса, Дж. Дьюї, Т. Парсонса, Ж. Піаже, Г. Тарда, З.

Фройда та ін. визначено роль виховного середовища стосовно соціалізації особистості та закладено основи соціології як науки. У працях педагогів-класиків Я. Коменського [61, с. 44], К.Ушинського, вказано на те, що середовище буття дитини повинно носити цілеспрямований вплив на процес входження дитини до світу дорослих [22, с. 112].

На сучасному етапі питаннями соціалізації дітей дошкільного віку займаються вчені Л. Артемова [2], А. Богущ [5; 6], Н. Гавриш [10; 17; 53], Л. Карнаух [25], О. Кононко [28; 29], В. Кузьменко [32], І. Рогальська [52] та ін. вчені.

Л. Карнаух вказала на особливу роль середовища стосовно соціального заростання дошкільників. Дослідниця зазначає, що соціальне середовище може як позитивно впливати на соціалізацію, але й здатне пригальмовувати даний процес. Якщо соціальне середовище створюватиметься та функціонуватиме у відповідності із соціальними потребами малюка, соціалізація визначатиме ефективність та логіку. З тим, що будуть створені несприятливі умови соціального зростання дошкільника, процес входження малюка в соціум відбуватиметься з ознаками нестабільності, суспільних негараздів і девіацій [25, с. 110].

Соціалізація визначає притаманні їй механізми, перш за все – *традиційний*. Вчена О. Кононко зазначає, що завдяки йому дитина з перших років життя засвоює соціально-моральні норми, правила. Вона опановує традиції в культурі та житті суспільства [29, с. 51].

С. Матвієнко обґрунтовує сутність такого механізму соціалізації, як інституційний, підкреслюючи при цьому те, що людина взаємодіє з різними суспільними інститутами та організаціями. Вони створені з тим, щоб допомогти соціалізуватися, правильно виконувати свої суспільні обов'язки тощо [38, с. 31].

У працях Н. Гавриш розглянуто роль третього із механізмів соціалізації – міжособистісного [53, с. 42]. Тут дитина набуває можливості безпосереднього спілкування із значущими для неї людьми. Науковці С.

Курінна, Т. Піроженко, Т. Поніманська, І. Печенко вказують на те, що у процесі спілкування дитини з іншими людьми вона переймає їхній життєвий та соціальний досвід, тим самим збагачуючи свій

Існують різні *підходи щодо соціалізації* особистості. Так, згідно *онтогенетичного підходу*, соціалізація визначається як процес засвоєння особистістю набутого людством досвіду. При цьому мається на увазі й той досвід, який визначається як життєвий, а також соціальні відносини до яких людина залучається [52].

Філогенетичний підхід у соціалізації більшою мірою спирається на передачу зазначеного вище життєвого досвіду від суспільства до особистості як основи подальшого буття людини в певній спільності або суспільстві. *Соціокультурний підхід* є найбільш прийнятним стосовно специфіки нашого дослідження, який визначає можливості інкультуралізації індивіду, підкреслюючи тим самим становлення особистості у процесі взаємодії з культурою даного соціуму. Якщо розширити цю думку стосовно специфіки опанування особистістю, що зростає, соціальним досвідом та культурою певного середовища зростання (сім'ї, родини, етноспільноти) та рідного для дитини краю, цей підхід є найбільш концептуальним щодо соціалізації особистості в певному культурному середовищі [там само].

Розглянемо сутність впливу *культури* на соціалізацію особистості. По суті, соціалізація є процесом становлення людини, життєдіяльність якої визначається як «входження» в культуру та соціум. Місце проживання людини, територіальна обумовленість соціалізації, особливості етнокультури, виховні традиції, культурна своєрідність, звичаї, обряди тощо, визначають специфіку опанування культури рідного для людини краю та певні особливості соціалізації, у тому числі (специфіка виховання у родині, дотримання етнічних або релігійних норм тощо) [41].

Певні педагогічні орієнтири на проблему соціалізації особистості дозволяють визнати домінуючу роль етнопедагогічної спадщини, оскільки саме в ній сконцентрована могутня сила конструктивного і творчого джерела

формування ментальної обізнаності через культурну ідентифікацію особистості [11; 18; 33].

Щодо цього, слід особливо наголосити на впливі на соціалізацію особистості феномену рідного краю [43]. На думку Н. Охріменко, під ним визначається об'єктний ресурс духовно-морального виховання дітей та молоді полягає в топологічних особливостях рідного краю, в поєднанні общинних і соціальних відносин місцевої спільноти, у своєрідності соціальних контактів і цінностей культури рідного краю [46, с. 33]. С. Матвієнко вважає, що пізнання рідного краю (у світлі завдань духовно-морального виховання) - це процес набуття дітьми знань про особливості природи, історії, культури рідного краю в аспекті розкриття їх моральної значущості, що сприяє усвідомленню цінностей рідного краю як частини національних і загальнолюдських цінностей [36, с. 106].

Поняття «пізнання рідного краю» включає поряд з педагогічно організованою роботою також і спонтанний процес отримання дітьми знань про рідний край. Вкажемо на те, що спонтанні знання позбавлені системності, але наповнені конкретним змістом і породженим ним почуттям. Наукові знання систематизовані, але за їх певним узагальненням може нівелюватися їхній конкретний сенс для особистості дитини-дошкільника.

Як вважає В. Лаппо, предмети і явища навколишнього середовища, взаємини людей впливають на емоційний світ особистості з перших років її життя, формують прихильність до рідних місць. Однак місце народження або тривалий час проживання в своєму місті чи селі не гарантують збереження духовної прихильності (формованої спочатку на підсвідомому рівні) людини до рідних місць [33].

Ми підтримуємо думку В. Шадури [63, с. 15], яка визначає, що для дитини у передшкільний вік важливо засвоїти об'єкти та явища навколишнього світу. Це виражається у тому, що через таке пізнання малюк знайомиться й суспільством, яке надає зростаючій особистості змогу долучитися до надбань духовної та матеріальної культури рідного краю,

своєї країни, а надалі – світу.

Вчена О. Кононко, характеризуючи специфіку соціалізації дошкільника, вказує на те, що існують ряд чинників впливу на даний процес, а саме: спеціально організоване середовище впливу, міжособистісна взаємодія та засоби масової інформації [28, с. 43].

Цей період дитинства, на думку І. Рогальської характеризується тим, що дитина набуває нової ситуації розвитку. Передшкільний вік – це той, коли у дитини виокремлюється внутрішня позиція стосовно інших людей, вона виявляє інтерес до світу дорослих [52, с. 290]. Дитина починає більшою мірою цікавитися світом дорослих – їхнім життям нині та у минулому, елементами їхньої культури, родинними та національними традиціями.

І. Рогальська зазначає, що «соціальна та емоційна активність дитини-передшкільника реалізує її потребу стати суб'єктом світу людей, опанувати їх культуру» [там само]. По-цьому особливо важливо в дошкільному дитинстві залучати до культури через мистецтво, так як дошкільнята дуже чутливі до сфери естетичного, що обумовлено переважанням роботи правої півкулі, що відповідає за почуття і емоції, образне мислення. Саме тому будь-який матеріал, в тому числі пов'язаний з полікультурним вихованням, найбільш доцільно вводити в виховно-освітній процес ЗДО за допомогою різних видів естетичної діяльності і перш за все на основі їх інтеграції [54, с. 14].

Дослідження Н. Бондаренко [7], О. Денисюк [24], Л. Калуської [23], Н. Охріменко [44; 45; 46] вказують на важливість передшкільного віку для ознайомлення дітей із історією та традиціями рідного краю. Хоча такі знання мають й опосередкований характер, виходять за межі життєвого досвіду дитини, вони є важливими з огляду на розвиток малюка та його соціалізацію.

О. Стаєнна зазначає, що через пізнання традицій рідного краю відбувається процес громадянського виховання дошкільників. Дослідниця говорить, що «традиції залучають дітей і молодь до цінностей предків,

підвищують інтерес до краєзнавства, розкривають основи соціально прийнятної поведінки тощо» [54, с. 285].

Таким чином, соціалізація визначається як процес входження дитини до соціального світу. Соціалізація дитини відбувається у тісній єдності із процесом пізнання дитиною навколишнього світу та формування у неї основ світобачення. Завдяки механізмам соціалізації уможливорюється гармонійність такого процесу. У період передшкільного дитинства малюк засвоює досвід інших людей, культурну спадщину свого краю та свого народу.

1.2. Соціалізуючий потенціал культури рідного краю

На сучасному етапі у науці превалює думка про домінуючу роль культурологічного дослідження регіонів [1; 11; 18; 31]. Воно дозволяє змінити бачення регіону, зрозуміти його унікальність і одночасну включеність у культурний простір країни і світу, відкрити особливості сформованого тут типу особистості, способів комунікації, форм духовного освоєння світу. Як правило у *регіоналістиці* до недавнього часу вивчення регіону велося у вигляді опису, природно-географічної, етнічної, господарських структур, підкреслюючи унікальність окремих територій [1].

Під **регіоном** розуміють:

- 1) господарсько-економічну спільноту;
- 2) адміністративно-географічну одиницю;
- 3) історико-культурну область.

Регіональна культура, на думку Т. Анікіної, – особлива спільнота, у її полі існують як і рівнозначні так і рівноцінні елементи які властиві різним національним культурам і освоєні у ході міжетнічної комунікації на певній території. Регіональна територія стає таким чином, інтегратором різноманітних елементів, реалізуючи на практиці модель полікультурної

єдності. Вона є тим «адаптаційним механізмом», який об'єднує національні і наднаціональні цінності [1, с. 1].

Ю. Москвічова вказує, що саме культура є інтегруючим початком соціального життя конкретного регіону, яке дозволяє розглядати його як цілісну систему зв'язків яка формує певний тип світосприйняття і світорозуміння. У більш широкому контексті, звернення до культури окремого регіону є одним із способів освоєння культури країни [40, с. 47]. На думку вченої, з посиланням на праці І. Мурзіної, для того, щоб на конкретній території склалася своя регіональна культура, «материнська» культура повинна пройти через декілька етапів.

Перший етап – це включення даного географічного простору в поле освоєння «материнської» культури.

Другий – освоєння нової батьківщини переселення.

На третьому етапі починає усвідомлюватися «зв'язок з місцем», який виражається в певних способах господарювання, в організації соціального життя. Вступаючи в міжкультурну комунікацію з корінними народами і переселенцями із інших регіонів, люди починають усвідомлювати власну ідентичність саме як жителів даного регіону.

На четвертому етапі люди, які проживають на конкретній території, починають сприймати її як свою батьківщину. Характер виробництва і соціального життя, усвідомлення власної значимості у долі країни знайшов своє втілення естетичної цінності – все це дає право називати культуру жителів конкретного регіону регіональною. Однак говорити про культуру як про цілісність ми можемо лише тоді, коли ми вивчаємо її буття як у просторі так і у часі [40, с. 48].

Рідний край Н. Охріменко визначає як вкорінену в просторі й часі соціокультурну систему, в якій процеси самовизначення, самобутності і спільної самосвідомості людей здійснюються в умовах залучення до регіональної та національної культури, духовного єднання з народом свого краю та своєї країни [46, с. 32].

Край характеризується як просторово-часова модель, рідний край виступає в якості соціокультурної моделі просторово-часової реальності. Аналіз процесу пізнання рідного краю з позиції значущості для духовно-морального виховання учнів дозволяє характеризувати його як цілісну краєзнавчу аксіосферу. Цінностями рідного краю і відповідними їм підставами є:

- 1) ціннісні характеристики пізнавальних об'єктів отчого краю (люди, праця, природа, культура);
- 2) Виховна цінність пізнання рідного краю у формуванні особистості дитини як суб'єкта діяльності;
- 3) Виховна цінність пізнання рідного краю у формуванні особистості дитини як суб'єкта ціннісних відносин у соціумі [40].

Оскільки культура однаково рідна суспільству і людині, разом з тим локалізована у деякому географічному середовищі, вона повинна включати в собі не тільки систему взаємодії з цим середовищем, але і культурні аспекти соціуму, систем комунікації і самої людини в усьому її різноманітті. **100%**

Як зазначає С. Матвієнко, дитина починає бути в культурі, ще у пренатальному стані на безсвідомому рівні, разом з пробудженням у матері відношення до неї, як до людської істоти. Її включеність в культуру актуалізується народженням, і кожний її наступний крок розвитку і саморозвитку є набуття свободи дій в культурах. Опановуючи мову, символи, знаки рідних культур, дитина стає носієм унікального контексту, глибина та зміст якого не обов'язково визначається середовищем [36, с. 107].

Культурна (творча) діяльність дитини починається з її першими діями і вчинками. Можна сказати, що будь-яке маніпулювання артефактами – вже елемент культурної діяльності; що всяка діяльність людини має субкультурний зміст.

Соціальну основу проблеми засвоєння дітьми регіонального культурної спадщини й обумовленості культур складає розробка питань гармонії

загальнолюдського і національного, загальносуспільного і регіонального в працях філософів, істориків, культурологів і мистецтвознавців та ін.

На необхідність і значення використання культури своєї місцевості в освіті дошкільників вказували як педагоги минулого (Я.-А. Коменський, К. Ушинський, Є. Водовозова, Є. Тихеева), так і дослідники другої половини ХХ ст. (О. Усова, Р. Менджеричька, Н. Виноградова, Т. Казакова та ін.). Відомий педагог-дошкільниця О. Усова підкреслювала: «в будь-якому куточку ... землі є народна творчість, а в практиці виховання виходить так, що близьке і рідне майже не використовується» [61, с. 188].

Доросла людина завжди посередник між дитиною і оточуючим її світом, вона сприяє присвоєнню їм суспільного досвіду, а за висловлюванням Л. Виготського, «вращування» дитини в культуру. Велика в цьому роль в першу чергу батьків і педагогів. Н. Крилова вважає, що тут повинна йти мова про координацію й реконструкцію культурних ідей.

Згідно наукових погляді Ю. Блудової, для того, щоб культурний простір регіону здійснив ефективний вплив на духовний, моральний розвиток особистості, а особистість відчувала потребу в істинній культурі, необхідно сформулювати основу для відтворення культури, що передбачає глибоке знання традицій і звичаїв, активну педагогічну діяльність серед підростаючого покоління з позиції заперечення національних підвалин [4, 29].

Важливим фактором при ознайомленні дітей з рідним містом і краєм є предметно-розвиваюче середовище, яке дозволяє дитині в певному предметному, розвивальному просторовому оточенні придбати ідеали, оволодіти культурою і розвинути естетичний смак. Предметно-розвиваюче середовище, таким чином виконує дві функції: інформаційну та розвивальну.

Багато вчених визначають, що вивчення регіональної культури було б неповним без включення в неї систем трансляції соціального досвіду (в контексті нашого дослідження – народних традицій), особливе місце серед яких в сучасній культурі займають системи освіти (навчання).

Поняття *регіональна культура* багато в чому пов'язане з тенденціями глобалізації і регіоналізації в сучасному світі [1; 11; 18; 31]. До останнього часу його визначальною специфікою було локальне співтовариство, яке проживає в певному історико-географічному середовищі (в різних країнах, на різних континентах). На рубежі століть з розвитком регіоналізації, що виявляється в локалізмі, збереженні культури етносів, виникненні самодостатніх територіальних утворень, термін «регіональна культура» став розглядатися в рамках кордонів однієї країни, конкретного регіону.

В. Дудник дає наступне визначення культурного простору: «це є рівень значень (смислів), а також саме просторове середовище і його зміна під впливом людини: культурні ландшафти, поселення, споруди та ін., і до нього також відноситься уявний простір» [19, с. 1].

За О. Доманською, культурний простір – це простір здійснення образу життя суспільства. І у системі цього простору обов'язковим її елементом є той потік інформації, який складає деякий початок для суспільства в цілому. Цей потік інформації все частіше розглядається як особлива сфера культурного простору. Культурний простір взаємодіє внутрішньою структурою, яка включає в себе культурний простір природи, культурний простір соціуму, інформаційно-знаковий інтелектуальний простір [18, с. 114].

Опанування дітьми культурного простору регіону має соціалізуючий характер. Проведення екскурсій, прогулянок, елементів дитячого туризму та краєзнавства має колективний принцип діяльності. Він спрямований на розвиток особисті дошкільника та розвиток дитячого колективу з урахуванням вікових, психологічних особливостей колективу дітей.

На підставі аналізу праць видатних педагогів минулого та сучасних дослідників щодо визначення підходів до проблеми використання виховного потенціалу регіональної культури у практиці сучасних дошкільних навчальних закладів, ми зробили висновок, що зміст даної роботи включає спеціальні засоби, елементи культури рідного краю, представлені на рис.1.1:

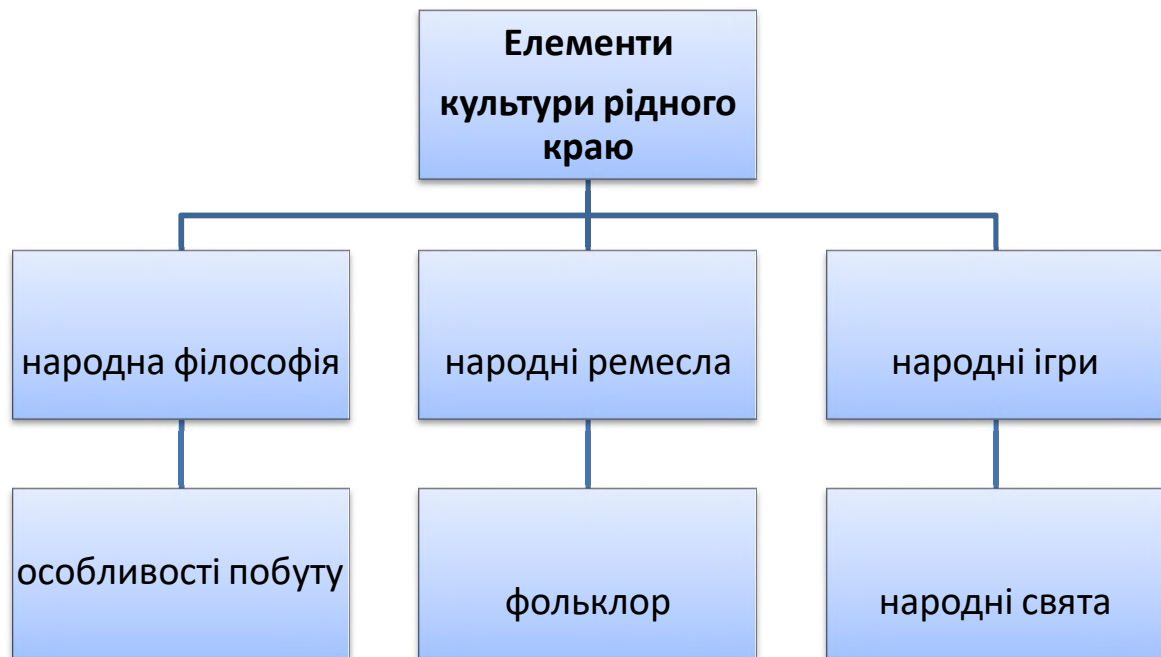

Рисунок 1.1. Елементи культури рідного краю, які використовуються у роботі з дітьми передшкільного віку у ЗДО

Аналіз даної схеми дозволяє визначити, що серед засобів залучення дітей дошкільного віку до регіональної культури переважають ті, що пов'язані з видами регіональної культури: сфера народного побутування (традиції, звичаї, обряди, ігри, розваги), фольклор та елементи народної філософії, а також народні ремесла.

Культурний простір природи, наприклад, формується в процесі освоєння його жителями які живуть у цьому етносі. Від географічного середовища залежить той вид діяльності, яким стане займатися етнос, знаряддя праці, обумовлені як видом діяльності, так і наявністю необхідних матеріалів. Картина світу, яка складається в місцях його дислокації, пов'язані з нею звичаї, традиції, цінності, ідеали та ін. [11, с. 43].

Проблема культурного простору зумовлює вивчення форм і способів організації оточуючого середовища [11; 17; 18; 31]. **Культурний простір** –

це також і простір реалізації людської індивідуальності (задатків, можливостей, здібностей, бажань та ін.), здійснення соціальних програм, цілей і інтересів, розповсюдження ідей і поглядів, мови і традицій, вірувань і норм.

Перший пік формування ціннісного ставлення до малої батьківщини припадає на період дитинства, коли для дитини вперше стає явно, як складаються його соціальні відносини. Цей феномен був названий Д. Фельдштейном позицією «я і суспільство». Позиція «я і суспільство» задана через дуалізм з позицією «я в суспільстві», яка актуалізує предметно-практичну діяльність. Позиція ж «я і суспільство» орієнтує на соціальні контакти, всередині яких здійснюється побудова картини світу, засвоюються механізми соціалізації. Неоціненний внесок у цей процес вносить правильно організований освітній процес в дитячому садку [14, с. 43].

Освітнє середовище дитячого садка соціальне за своєю суттю. По-перше, це люди, які безпосередньо оточують дитину-дошкільника в дитячому садку і грають головну роль в його житті – педагоги та однолітки. По-друге, середовище дитячого садка наповнене різними предметами і речами, які вже при першому наближенні соціальні, тому що створені не тільки руками, але й розумом людини. Дитина дошкільного віку все глибше занурюється в цей світ, освоює його закономірності за допомогою педагогів. У зв'язку з цим можна стверджувати, що соціальне середовище дитячого садка забезпечує процес соціалізації в широкому сенсі та формує ціннісне ставлення до малої Батьківщини, зокрема [21, с. 101].100%

Однією з перших різновидів культури, з якою знайомиться дитина ще в дитинстві, є народна культура. Вона сприймається дитиною через малі фольклорні форми (казки, пісні, танцювальні, приказки, народні ігри, і т.п.). Вони близькі та зрозумілі дітям як для сприйняття, так і для втілення у практичній діяльності.

У дослідженнях Н. Охріменко опанування дитиною культури рідного краю визначається у контексті художнього краєзнавства. За визначенням Н.

Охріменко, художнє краєзнавство є особливим механізмом виховної роботи в навчальних закладах (загальної та додаткової освіти), здатним забезпечувати не тільки предметний, але й духовний потенціал різних видів художньо-краєзнавчої діяльності [46, с. 33].

У закладі дошкільної освіти педагогами, батьками та дітьми створюється відповідне музейне середовище, яке допомагає дитині пізнати свій край, його культуру, а також культуру своєї країни й тих народів, які проживають у рідному для дитини краї. Середовище ЗДО повинно включати не тільки об'єкти міні-музею, але й макети пам'ятних місць, репродукції картин місцевих живописців, малюнки дітей, які відвідують позашкільні заклади та в яких відображено природну та культурну своєрідність рідного для дитини краю [45, с. 8].

Художньо-літературну спадщину місцевих митців можна представити у міні-музеї через експонати книг. Добре, коли вони ілюстровані; картин, творів декоративно-ужиткового мистецтва. З тим, як розвивається сучасне мистецтво рукоділля, дітей можна ознайомити через відвідування виставок художніх відділів краєзнавчого музею, місцевих галерей, виставок, які готують місцеві бібліотеки тощо [14, с. 40].

Нами було визначено, яку велику роль у сучасній практиці роботи з дошкільниками відіграють опосередковані форми краєзнавства (віртуальні екскурсії, спільні перегляди відеоматеріалів, участь у відео заняттях з народознавства тощо).

Таким чином, культура розглядається важливою складовою буття людини, засобом формування його релігійної та національної свідомості. Культура рідного краю є важливим механізмом пізнання дитиною соціального життя у навколишньому. Завдяки проведенню різних форм роботи, використанню традиційних та новітніх засобів, методів ознайомлення дитини із історико-культурною спадщиною рідного краю дитина соціалізується, набуває основ громадянськості.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Соціальні зміни в суспільстві все більш загострюються проблему ранньої соціалізації, формування домірної до віку соціальної компетентності, що вимагає глибокого вивчення вихователями психолого-педагогічних основ процесу соціалізації дитини дошкільного віку.

Під соціалізацією розуміється процес формування індивіда як члена суспільства, до якого він належить. Соціалізація визначає взаємозв'язок із соціальним розвитком (як ширшого поняття), соціальним вихованням (вужчим та педагогічно обумовленим) поняттям за умови оволодіння дитиною соціально-культурними досвідом (його засвоєння та відтворення) й набуття необхідного рівня індивідуалізованості. Кінцевим показником соціалізованості є рівень соціальної компетентності як інтегрального визначення набутих знань та умінь соціальної взаємодії та розвинених щодо цього особистісних якостей. Механізмами соціалізації є: традиційний, інституційний, міжособистісний та ін.

Специфіка процесу соціалізації у період старшого дошкільного дитинства визначається зрелими віковими, фізичними, психологічним, комунікативними та іншими можливостями дітей, а також підвищеною чутливістю, відкритістю до світу, вразливістю до зовнішніх впливів тощо. У то й же час, суттєвий ресурс психічного розвитку та соціалізації дитини становить можливість створення нею своєрідного захисного оточення. Важливу роль у соціалізації дитини відіграють різні фактори, у тому числі – види діяльності, до яких дитина залучається (ігрова, соціально-комунікативна, мовленнєва, трудова тощо). Але специфічну та важливу роль у зазначену вище процесі відіграє культура рідного краю.

У філософських та соціологічних дослідження минулого та сьогодення культура розглядається важливою складовою буття людини, засобом формування її релігійної та національної свідомості. Будучи суміжною наукою, педагогіка увібрала багато важливих положень щодо ролі культури у

становленні особистості; місця культури у забезпеченні життєвого простору людини.

Регіональна культура є своєрідним варіантом національної культури. Вона наслідує цілісно-нормативне ядро національної культури, форми і способи життя людей і адаптує їх до умов конкретної території. Складовими регіональної культури є звичаї, обряди, магичні дійства, народні художні промисли, декоративно прикладне мистецтво. Усі вони є самостійними ланками духовного та матеріального буття людини, які формують її моральне та соціальне обличчя.

Вибір віку дітей в нашому дослідженні обумовлений реальним розширенням дитячих можливостей, що характеризуються істотними змінами у перед шкільному віці в мотиваційному, когнітивному, емоційному, поведінковому аспектах, в спілкуванні з оточуючими, в розвитку моральної, розумової і фізичної сфер. У цьому віці не можна ще говорити про сформовану ієрархії мотивів і пов'язаних з ними усталених способів поведінки. Це дає реальну можливість впливати на процес соціалізації найбільш ефективно. За рахунок різноманітності прийомів, способів і методик вивчення краєзнавчого матеріалу можна зробити серйозний вплив на розвиток дошкільнят, збільшення і закріплення підвищення їх знань про навколишній світ. Діти починають усвідомлювати, в чому полягає особливості історико-культурного розвитку їхнього краю, освоюють нові для них поняття в прояві поваги, прихильності та любові до рідного краю.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КУЛЬТУРИ РІДНОГО КРАЮ

2.1. Програма та результати констатувального експерименту

З'ясування на теоретичному рівні основ соціалізації дітей старшого дошкільного віку підвело нас до розуміння його специфіки, чинників, які здатні впливати на даний процес та того, що стосовно дітей можуть визначатися різні рівні соціалізованості.

Період передшкільного та молодшого шкільного віку є сензитивним стосовно соціалізації, оскільки на його етапі розвивається довільність психічних процесів, супідрядні мотиви, проявляється емоційний відгук на виховний вплив (Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидов, О. Запорожець, Д. Ельконін та ін.). Дослідники утверджують ідею необхідності вивчати дитинство як самобутню цілісність у просторі соціальних спільнот, у духовному просторі культури (Ш. Амонашвілі, Т. Комарова, В. Сухомлинський та ін.). Саме природність та невід'ємність від людського життя дозволяють визначити ці складові регіональної культури як важливі засоби виховання та розвитку особистості.

З метою перевірки цих припущень, а також щодо з'ясування реального стану практики закладу дошкільної освіти нами було проведено експериментальне дослідження. Це потребувало розробки необхідної діагностичної бази, перш за все критеріїв та показників соціалізованості дітей 6-7 років засобами культури рідного краю.

Експериментальна робота проводилася у двох напрямках – з дітьми передшкільного віку (16 осіб, розподіл на групи експерименту не проводився) та вихователями садка – 10 осіб. Базою дослідження став заклад

дошкільної освіти №1 м. Ніжина Чернігівської обл.

Метою експерименту стало дослідження стану практики ЗДО щодо з'ясування ефективності процесу соціалізації дітей 5-6 років засобами культури рідного краю.

Завдання експерименту:

1. На основі розроблених критеріїв та показників виявити рівні соціалізованості старших дошкільників засобами культури рідного краю.
2. Вивчити особливості використання потенціалу культури рідного краю вихователями ЗДО у роботі з дітьми з огляду на їх соціалізацію
3. Виявити чинники впливу на ефективність процесу соціалізації дітей передшкільного віку за використання елементів культури рідного краю.

Проведення експериментальної роботи на констатувальному етапі потребувало розробки відповідних критеріїв та їх якісних визначень - показників, які дозволили нам визначити рівні соціалізованості дітей 6 (7) років за допомогою елементів культури рідного краю.

У розробці критеріїв та показників ми спиралися на визначені у змісті нової редакції Базового компоненту дошкільної освіти в Україні (ред. 2021 р.) завдань робот з дошкільниками за освітнім напрямом «Дитина у соціумі» [16, с. 15]. На підставі аналізу наукових джерел стосовно проблеми соціалізації дітей старшого дошкільного віку ми виявили та теоретичного обґрунтували дані критерії та показники:

Інформаційно-знаннєвий критерій. Означений критерій, як визначається з праць дослідників обізнаність дітей із тим видом соціуму, який виходить за межі більш знайомих для дитини видів оточення – родина та дитячий садок. У період передшкільного дитинства малюк повинен знати певний обсяг інформації про рідний край, його своєрідність, про життя людей у ньому в минулому та сьогоденні. Н. Бондаренко зазначає, що дитина, пізнаючи культурно-історичну спадщину рідного для неї краю, духовну збагачується, починає пишатися здобутками людей, які зробили цей

край неповторним, улюбленим нею [7].

Численні праці науковців вказують на те, що знання дитиною історії та культури рідного краю лежить в основі її патріотизму. Саме у дошкільному віці, через пізнання малюком свого роду, краю, міста або села закладаються патріотичні почуття, які визначають також ставлення дитини до свого народу, людей, які живуть поряд неї та в її країні.

Показники цього критерію: знання історії свого народу та своєї малої батьківщини, які відбуваються останнім часом.

Методика діагностування: колективна бесіда з дітьми (розроблено І. Гавриш) (дод. Б).

Емоційно-мотиваційний критерій представлений емоційним ставленням дитини до діяльності у пізнанні історії та культури рідного краю, задоволенні потреби в інформаційному обміні, що проявляється в емоціях та почуттях. У роботах відомого психолога Л. Виготського, який вказав на особливу сенситивність дітей дошкільного віку до емоційного сприймання, розуміння та переживання речей, явищ навколишнього світу та світу людських стосунків. Для дитини-дошкільника, як стверджує В. Лаппо можуть переживатися ті цінності, з якими вона безпосередньо взаємодіє, які становлять її особистісний досвід [33, с. 102]. Через емоційну включеність у сприймання образів культури рідного краю та специфіки культурного та соціального життя людей, дитина набуває можливості з більшою увагою співчувати, розуміти стан інших, бути більш чутливим та уважним до тих, хто поруч. Діяльність у переживаннях, на думку В. Слободчикова, слугує єднанню та співучасті у людських взаєминах, сприяє соціалізації дошкільника.

Не можна не погодитися з думкою О. Полєвікової та Ж. Шурди стосовно того, що складність процесу виховання патріотизму визначається не набуттям вихованцями знань про нього (хоча патріотизм не є достатньо складним для засвоєння), а з окресленням його сенсу через формування відповідних емоційних переживань [49, с. 347]. Джерелом таких переживань

для дитини можуть визначатися різні життєві події, враження від спілкування з людьми, творами мистецтва, природою, красою рідного краю.

Показники даного критерію: активний інтерес до вивчення історії та культури рідного міста; прояв емоційного відгуку на ознайомлення з творами місцевих митців (літераторів, живописців, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, музикантів тощо).

Методика діагностування критерію: за емоційними проявами дітей під час взаємодії з елементами культури рідного краю (опосередковане краєзнавство) (дод. В).

Змістово-діяльнісний критерій визначається умінням дитини спілкуватися з дорослими та однолітками з приводу набуття знань про культуру та історію свого краю (у контексті досліджуваної нами проблеми). Даний критерій визначає ступінь включеності старшого дошкільника до справ, які слугують на користь громаді, місту, родині.

Для сучасного 6-7 річного дошкільника важливо мати сформовані уміння щодо встановлення необхідних контактів із однолітком, групою дітей, значущим для нього дорослим з вирішення тих проблем або питань, які постали перед дитиною. Про це зазначено у Базовому компоненті дошкільної освіти, в освітньому напрямі «Дитина у соціумі» якого вказується на важливість набуття дитиною навичок колективної діяльності, дотримання соціальних правил і норм поведінки, які виявляються в її щоденній життєдіяльності [15, с. 16].

Оцінювання рівнів проводилося за відповідно дібраними діагностичними методиками соціалізованості дітей старшого дошкільного віку засобами культури рідного краю.

Показники цього критерію: уміння спільно обговорювати інформацію стосовно рідного краю, шукати та збирати інформацію про культуру та історію свого краю, використовуючи конкретні способи.

Діагностична методика: індивідуальна бесіда з дітьми (розр. С. Матвієнко) (дод. Г).

Другим напрямом нашої експериментальної роботи було з'ясування практики закладу дошкільної освіти щодо використання потенціалу культури рідного краю як засобу соціалізації дітей передшкільного віку. Нами було використано наступні діагностичні методики: аналіз річного плану методиста стосовно проведення заходів художнього краєзнавства у ЗДО; перспективного плану вихователів старшої групи щодо з'ясування використання елементів художньо-культурної спадщини міста у різних формах роботи з дошкільниками; бесіда з вихователями.

Розглянемо отримані нами результати експериментальної роботи у даному напрямі.

В *аналізі навчально-методичної документації* закладу освіти ми звертали увагу на такі позиції, як використання різноманітних форм освітньої та виховної роботи з урахуванням засад художнього краєзнавства й того, наскільки елементи художньої культури міста добираються до роботи з дітьми. Встановлено, що у закладі ведеться ретельна робота з планування та обліку освітньо-виховної роботи за усіма вимогами до її укладання, дотримання засад державного стандарту дошкільної освіти та відповідності комплексної програми, за якою працює садок (дод. А).

Ми з'ясували, що при плануванні велика увагу приділяється усім напрямам роботи – навчальної та виховної. У садку проводиться достатня кількість виховних заходів, у тому числі – національно патріотичного спрямування. Проте, переважні кількість з них базується на використанні елементів національної, а не регіональної культури. Упродовж року було проведено єдиний виховний захід: «Героїчні сторінки мого міста», до участі у якому запрошувалися містяни, які розповідали дітям про героїчні події на цій землі. До участі у заході запрошувалися батьки вихованців.

Також ми визначили, що форми прямого краєзнавства проводяться у садочку тільки у теплу пору року – переважно, у квітні-травні та вересні місяці. За плануванням, діти відвідують місцевий краєзнавчий музей (один із відділів) та сквер у центрі міста.

Нами відмічено, що у садку функціонує міні-музей, у якому зібрано експонати національної та регіональної культури, переважно – твори декоративно-прикладного мистецтва Чернігівщини.

При *аналізі перспективних планів роботи вихователів* встановлено, що планування форм роботи з дошкільниками у старшій групі, в основних позиціях, синхронізовано із загальним планом роботи садочка. Це стосується й проведення таких важливих елементів роботи, як краєзнавство та проведення виховних заходів. Ми визначили, що вихователі у процедурі проведення екскурсії до місцевого скверу зазначають такі додаткові форми роботи з дітьми, як: проведення бесіди «Миколаївський собор – перлина архітектури Ніжина та України»; мистецький аналіз архітектури скверу; квест: «Чарівні куточки мого міста».

Ми з'ясували, що більшою мірою педагоги групи використовують опосередковані форми краєзнавства, а саме – роботу із фотоальбомами, фото експонатами міні-музею тощо. У порівнянні із заходами безпосередньо-краєзнавчої роботи, опосередковані плануються частіше, віднаходять також місце і в розвагах народознавчого спрямування (заплановано раз на рік).

Метою нашої методики діагностування було з'ясування того, наскільки художнє краєзнавство пов'язане із проведенням форм роботи, які стосується соціалізації дітей, а також мають соціально-громадське спрямування. Встановлено, що вихователі приділяють належну увагу проведенню занять щодо ознайомлення дітей із соціумом, форми виховної роботи, однак не мають громадянського спрямування, не передбачають зв'язку із громадою району, спільної участі дітей та батьків у відповідних заходах.

Перейдемо до аналізу проведеної нами *бесіди з вихователями* щодо визначення місця регіональної художньої культури у роботі з дітьми передшкільного віку (дод. Д).

Усі педагоги садка були одностайні у думці, що пізнання малюком своєрідного його рідного крає сприятиме більшому його пізнанню, а отже – мала батьківщина стане ще ближчою для дитини. Педагоги вказали що у 75%

форм роботи з краєзнавства воно є опосередкованим. Лише $\frac{1}{4}$ роботи вихователів має характер безпосереднього проведення краєзнавчих форм роботи з дітьми. Жоден із вихователів не використовує потенціал краєзнавчо-туристичних заходів вихідного дня щодо ознайомлення дітей із рідним містом.

Великого значення у справі ознайомлення дітей із рідним містом педагоги надають музейній педагогіці. З тим, у місті Ніжині, зважаючи на його історико-культурну та етнічну унікальність, відкрито достатньо багато музейних осередків. Педагоги вказали, що дієвим є й музей, створений у їхньому садку, він містить багато цікавих експонатів, у тому числі – предмети старовини, які подарували садочку батьки вихованців.

Методистами садків міста здійснювалася спроба створити «туристично-краєзнавчі стежинки», проте робота не набула логічного закінчення.

Також відсутня спеціальна регіональна програма ознайомлення дітей дошкільного віку з історією та культурою м. Ніжина, хоча б вона, на думку педагогів, дозволила надати методичної виваженості художньо-краєзнавчій роботі з дітьми у місті. Проте, 85% респондентів, відповідаючи на питання щодо бажання взяти участь у розробці такої програми зазначило, що не мають часу на таку кропітку роботу. Педагоги ЗДО також вказали, що проводять з вихованцями групи та їхніми рідними заходи громадського спрямування у місті, садочку лише до Дня Міста, у травні. Як правило, йдеться про відвідування дітьми спільно з батьками тих заходів, які проводяться муніципальними організаторами урочистостей.

Перейдемо до аналізу тих отриманих результатів за тими методиками, які ми проводили стосовно дітей старшого дошкільного віку.

Так, за результатами проведеної *колективної бесіди з дітьми* нами встановлено, що у сі вони знають назву свого рідного міста. Проте стосовно уточнення, закладеного в наступному питанні, переважна більшість

дошкільників надавали відповіді, які вказували на певну безсистемність щодо отримання знань про своєрідність міста. Найбільший відсоток відповідей ми отримали стосовно пам'ятника ніжинському огіркові. 100% дітей зазначило, що це – своєрідний символ міста. Наш огірок відомий не тільки в Україні, а й у багатьох країнах світу.

85% малят зазначило, що безпосередньо оглядали цей пам'ятник, переважно – у часи прогулянок із батьками. У садочку, за розповідями малят, їх ознайомлювали із таким пам'ятником, проте тільки – демонструючи наочність. Серед інших пам'яток, які звеличують історію та культуру міста, діти назвали декілька духовних святинь Ніжина, пам'ятник Гоголю у центрі міста. Переважно, розповіді малюків стосувалися архітектурних об'єктів середмістя, де для малюків, переважно, влаштовуються екскурсії.

Більшу складність для респондентів становило наступне питання, яке було присвячене тим видатним митцям, які прославили наше місто. 90% дітей одразу пригадали славетне ім'я Миколи Гоголя, чиї роки навчання пов'язані із Ніжинським державним університетом. 45% респондентів пригадали прізвище байкаря Леоніда Глібова, з творами якого їх ознайомлювали на заняттях з розвитку мовлення.

Нажаль, ми не отримали жодної відповіді щодо постаті місцевих митців, які працювали в недалекому минулому або живуть та працюють в Ніжині. З наших уточнень, «чиї картини ви бачили, відвідуючи Покровський ярмарок?», вихованці старшої групи не змогли надати чіткої відповіді. Вони вказували на те, що бачили на цьому ярмарку багато картин, на яких втілено прекрасні сюжети пейзажу Ніжина, проте жодного прізвища автору такої роботи дошкільники не назвали. Зазначимо, що у ході бесіди не прозвучало від дітей і прізвище відомого в Україні та світі живописця Сергія Шишка, з творчістю якого діти знайомляться на заняттях з образотворчої діяльності.

У логіці наступного нашого питання прослідковується напрям з історії міста, що безпосередньо пов'язане і з його духовними й культурними здобутками. Проте, діти одразу почали називати узагальнені дані про

боротьбу українців козацької доби. Їхні відповіді більше стосувалися народознавчих, ніж краєзнавчих аспектів. Ми пов'язуємо це із тим, що вихователі більше сприцатся у такій роботі із розробленою у народознавстві методикою ознайомлення дітей із історією України. Проте, брак регіональних програм та відсутність щодо цього методичного підґрунтя позначається на спрямованості тих історичних знань та уявлень, які отримують вихованці старшої групи щодо історико-культурної своєрідності їхнього міста.

У відповіді на питання №5 нашої колективної бесіди, малята одностайно вказали, що їм подобається відвідувати музеї. Вони пригадали, що ходили на екскурсію до місцевого краєзнавчого музею, його художнього відділу. Також малята зазначали, що в оцьому відділі музею вони знайомилися із творами місцевих майстрів – вишивальниць, різьбярів, а також тих народних умільців, які працюють з різними матеріалами, проте – у сучасних техніках (рукоділья, hand make). Проте, театр відвідувало лише 33% вихованців старшої групи, усі – спільно з батьками та рідними. Нажаль, попри близькість міського театру до будівлі садочку, вихователі не змогли (у силу об'єктивних обставин) організувати таку культурну екскурсію з дошкільниками до театру.

З тим, щоб самостійно пізнавати історію та культуру свого краю погодилося лише 33% респондентів групи, 40% опитуваних зазначило, що це краще роботи у садку з вихователями. Решта, 27% дітей не включилася до відповіді на це питання. Вони зайняли відсторонену позицію щодо визначення їхньої власно-діяльнійшої спрямованості на спілкування з елементами місцевої історії та культури.

Практично ті ж, майже 75% старших дошкільників, які надавали відповідь на попереднє питання, вказали нам на те, що дізнаються про історико-культурні особливості свого міста з інформації на заняттях, із перегляду підготовлених педагогами альбомів типу «Моє місто». Діти вказали на те, що у прогулянках містом батьки привертають їхню увагу на

цікаві дані про своєрідність архітектурних об'єктів міста, пам'ятників, будівель, духовних храмів тощо.

Усі респонденти серед засобів отримання інформації першорядно назвали екскурсії, які з ними проводили за теплої погоди вихователі садочка. Ми визначили, що екскурсії містом надають малятам не тільки нові знання, але й справляють незабутніх емоційних вражень, які надовго залишаються з ними. Усе це сприяє формуванню любові дітей до рідного міста, породжує бажання підтримувати його неповторність, працювати спільно з дорослими над тим, щоб рідний край став ще гарнішим.

Результати розподілу дітей старшого дошкільного віку за інформаційно-знаннєвим критерієм соціалізованості засобами художнього краєзнавства надано у табл. 2.1:

Таблиця 2.1

Розподіл старших дошкільників за інформаційно-знаннєвим критерієм соціалізованості засобами художнього краєзнавства

Рівні	Кількість дітей	
	осіб	%
<i>високий</i>	4	25
<i>достатній</i>	7	45
<i>низький</i>	5	30

Перейдемо до аналізу результатів, які ми отримали за **емоційно-мотиваційним критерієм** соціалізації передшкільників засобами художнього краєзнавства.

Проаналізуємо результати проведеного нами **спостереження за емоційними проявами** дітей під час спілкування з творами регіональної культурної спадщини. Таку роботу ми проводили у ряді освітньо-виховних заходів: на 3-х заняттях з народознавства, які базувалися на елементах декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівщини та Ніжинщини;

відвідування дошкільниками музеїв – місцевого краєзнавчого та міні-музею закладу дошкільної освіти; у процесі екскурсії до центру міста та пам'ятнику Миколі Гоголя в однойменному сквері; у зустрічі із місцевим художником.

Ми з'ясували, що переважна більшість малят емоційно відкрито позитивно реагує на спілкування з цікавими об'єктами регіональної культури. Їхні вирази образи дивують та зачаровують дітей. 45% з них визначили бажання більш детально розглянути ці об'єкти, додатково розпитували вихователя або екскурсовода про те, що являють собою артефакти. Біля половини із загальної кількості дітей групи із задоволенням слухали розповіді вихователя щодо історії створення певного об'єкту (доступні для розуміння дітьми дані надавалися в огляді пам'ятнику Гоголю у центральному сквері міста, у міні-музеї ЗДО).

Проте, біля 1/3 дошкільників включалися з цікавістю до запропонованої роботи переважно тоді, коли дорослі акцентували увагу на найбільш значущому елементі; надавали порівняння одного об'єкту з іншим, застосовуючи метод аналогій. Діти цієї групи збільшували інтерес і увагу до художньо-краєзнавчої роботи, коли у процесі екскурсій використовувалися загадки, проблемні питання тощо. Також їхню увагу та інтерес педагоги підтримували за рахунок запрошення їх до відповіді, висловлювань своєї думки про красу та неповторність певного культурного артефакту.

У той же час, близько 20% старших дошкільників включалися до роботи без особливого зацікавлення. Ці діти, за визначенням вихователів, як правило, виявляють пасивність на заняттях, з неохотою включаються до виховних заходів. При розгляданні експонатів у музеях вони майже не відшукували ті їх особливості, які надавали своєрідності, неповторності. Учасі в обговоренні баченого діти цієї групи практично не брали. Їхня пасивна позиція, на нашу думку, визначена як слабкою навчальною мотивацією, так і практичною відсутністю бажання спільної дії (колективна екскурсія, обговорення тощо). У соціальному досвіді дітей цієї групи практично не простежується спрямованість на життя в громаді, дітей мало

зацікавлюють факти з життя містян у минулому, творчі здобутки сьогодення.

Отримані нами кількісні дані щодо рівневості соціалізації дітей передшкільного віку за емоційно-мотиваційним критерієм надано у табл. 2.2:

Таблиця 2.2

Розподіл старших дошкільників за емоційно-мотиваційним критерієм критерієм соціалізованості засобами художнього краєзнавства

Рівні	Кількість дітей	
	осіб	%
<i>високий</i>	5	30
<i>достатній</i>	7	45
<i>низький</i>	4	25

Перейдемо до аналізу тих результатів, які ми визначили за **змістово-діяльнісним критерієм** сформованості соціалізації дітей 6-7 років за використання потенціалу художнього краєзнавства. Експериментальна робота щодо цього відбувалася на онові проведення індивідуальної бесіди з дітьми (розр. С. Матвієнко). Бесіда складається із 10 запитань, проводилася з кожною дитиною індивідуально, у довірливій атмосфері.

У відповіді на питання №1 стосовно того, чи подобається малятам їхнє рідне місто, ми отримали односпайний вияв любові до своєї малої Батьківщини. Діти сказали, що їхнє місто найкраще, воно одночасно й давне, й дуже сучасне. Малята зазначили, що у місті є багато стародавніх будинків, крамниць, вулиць. Наприклад, вулиця Гоголівська, яка має багату історію та подобається гостям міста.

Також усі опитувані вказали, що слід обов'язково зберігати красу свого міста, його неповторність.

Деталізуючи те, наскільки кожен із респондентів оберігає красу та неповторність міста, відповіді дітей були дещо відмінними стосовно ініціативності розмови та того, як малята розповідали про свої гарні справи.

Так, із захопленням про свої добрі справи нам розповідало 25% малят переважно, вони не смітили у місті, не ламали кущі, не руйнували квітники тощо. 50% одразу надавали відповідь типу «так-ні», але за постановки кількох навідних питань дорослого, більш обґрунтовано відповідали. З тим, ¼ респондентів практично не включилася до розмови, вони не виявили власного бажання та інтересу щодо визначення своєї соціально-громадянської позиції.

85% респондентів вказало на те, що зазвичай беруть участь у заходах, які улаштовуються у місті – Покровський ярмарок, день міста, Останній шкільний дзвоник тощо. діти вказали на те, що їм подобається ділити радість спілкування з іншими мешканцями міста. Особливо щодо цього їх приваблює Покровський ярмарок, бо там «багато картин продається, вони красиво намальовані» (Марійка М.), «виступають різні співаки» (Мишко Т.). Решта, 15% старших дошкільників визначили, що у їхніх родинах не прийнято відвідувати такі заходи, вони переважно бувають з родиною вдома, іноді – їздять до бабусі або відпочивати.

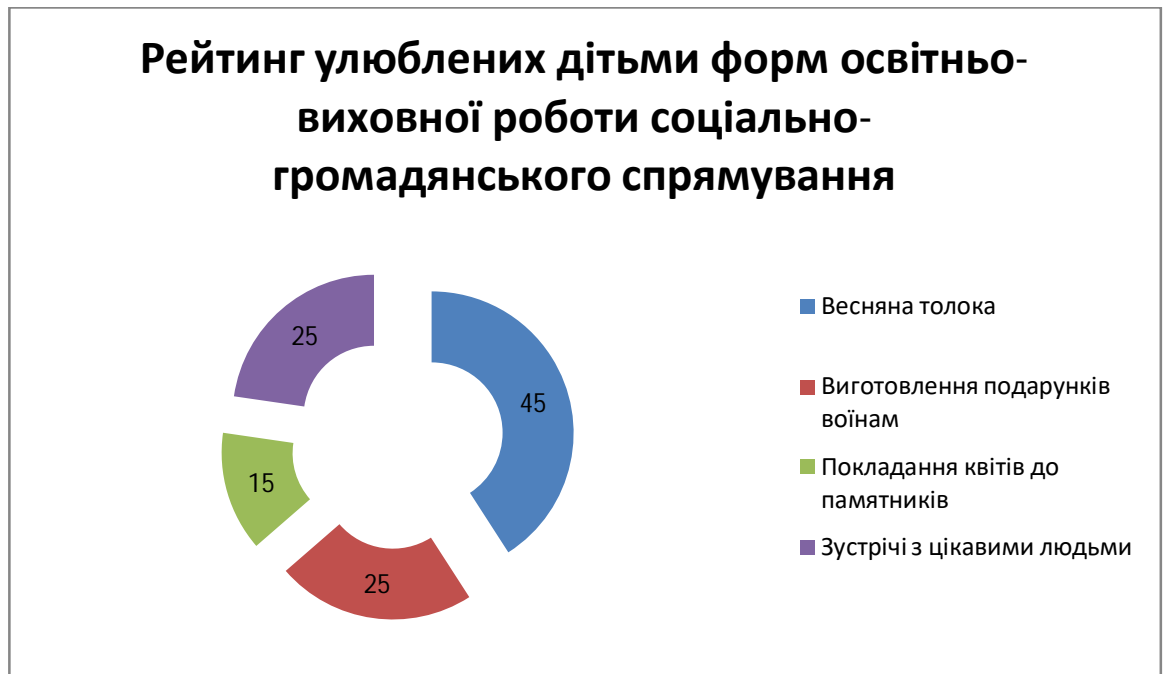
Майже 60% дітей, відповідаючи на наступне питання зазначили, що беруть активну участь у житті родини, відвідують рідних та більш далеких родичів на свята, ювілеї. 15% респондентів зазначили, що переважно це стосується відвідування бабусь та дідусів, допомоги їм по господарству. Решта 25% опитуваних зазначила, що у цьому питанні підпорядковуються вимогам батьків, як вони вважають за потрібне організувати родинні зв'язки.

Про рідних піклуються усі діти, проте про менших братів або сестер – 15% вихованців старшої групи, про бабусю та дідуся – 45% дітей, решта, 40% респондентів виявляють піклування лише про батьків, допомагаючи їм, переважно, по домашньому господарству, купівлі продуктів тощо.

На думку дітей, піклування про рідних має виявлятися переважно тоді, коли вони хворіють або у батьків накопичилося багато справ. лише 45% старших дошкільників вказало на щоденну допомогу у прибиранні речей, іграшок. 10% дошкільників зазначило, що вони іноді допомагають батькам

прибирати квартиру та миють посуд.

Нас також цікавило питання, якою мірою діти, які брали участь в опитуванні визначають свою участь у справах садочка, у тих заходах, які проводять педагоги (діагр. 2.1).

Діаграма 2.1. Рейтинг улюблених дітьми форм освітньо-виховної роботи соціально-громадянського спрямування

Як визначається з діаграми, найбільше діти люблять колективну роботу з благоустроєм садочка. Їм дуже приємно працювати на покращення стану свого закладу спільно з вихователями, працівниками садка, батьками. Малюки вказали на те, що навіть «ті, хто в іграх б'ється» (Аліна П.) у спільній праці поводять себе набагато краще, не бешкетують.

Зустрічі з цікавими людьми міста (ветеранами, живописцями, музикантами, спортсменами тощо), на думку дітей, надають їм багато інформації про життя як самих містян, так і с того, як розвивалося, будувалося наше місто. Малюкам дуже подобаються картини або твори декоративно-ужиткового мистецтва, які митці беруть до огляду у садок. 85%

старших дошкільників вказало, що теж хотіли б створювати такі гарні творчі роботи. Усі діти вказали у відповідях до наступного питання, що створювали роботи для захисників України під керівництвом вихователя. Однак, 33% малят вказало, що додатково вдома займалися виготовлення подарунків для воїнів спільно з батьками або старшими дітьми.

70% дітей передшкільного віку зазначили, що їм подобається відвідувати цікаві виставки, музеї, вистави у театрі, ярмарки. Проте, 30% не визначилася самостійно зі своїми уподобаннями. Діти цієї групи вказали, що більше любляють перегляд мультфільмів, віртуальні ігри або спілкування з друзями.

У відповідях на останнє, питання №10 індивідуальної бесіди стосовно того, як діти, будучи чарівником, змінили б місто на краще, відповіді можна узагальнити наступним чином (відсотки вказано від загальної кількості наданих відповідей дітей за кожним питанням):

Слідкував би за чистотою у місті – 75% відповідей;

Зробив би більше парків для відпочинку людей – 15% відповідей;

Побудував би нові красиві будинки – 40% відповідей;

Зремонтував би старі будівлі та дороги – 60% відповідей;

Відкрив би для дітей центри розваг – 10% відповідей.

Отже, діти спрямовані на підтримку краси та своєрідності міста. Вони вважають за необхідне сприяти його осучасненню, зводячи нові будинки та споруди. Найменший відсоток дітей вбачає за необхідне задовольняти тільки потреби дитячої частини населення міста. Випускники садочка з достатнім розумінням ставляться до проблем та реалій міста, проте, в силу віку, вбачають переважно швидкі результати у зміні устрою міста, підтримці у ньому чистоти тощо.

Нижче наводимо результати, які ми узагальнили після проведення діагностичної методики за змістово-діяльнісним критерієм соціалізованості перешкільників засобами художнього краєзнавства (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Розподіл дітей передшкільного віку за змістово-діяльнісним критерієм соціалізованості засобами художнього краєзнавства

Рівні	Кількість дітей	
	осіб	%
<i>високий</i>	3	30
<i>достатній</i>	6	35
<i>низький</i>	7	45

На основі узагальнення отриманих результатів дослідження соціалізованості дітей 6-7 років на засадах художнього краєзнавства нами було виявлено три відповідних рівні сформованості означеної якості (високий, середній, низький).

Нами встановлено, що лише $\frac{1}{4}$ майбутніх школярів мають розвинену до віку соціалізованість, що надасть їм можливість гармонійно спів діяти з новим колективом однолітків-першокласників. Діти цієї групи визначали приблизно однаково високі результати за усіх методик діагностування. Їхній інтерес до навколишнього життя виявляється не тільки стосовно соціуму. Діти пишаються своїм містом та із зацікавленістю вивчають його культурну самобутність. Проте, 45% здійснюють таку художньо-краєзнавчу роботу переважно під керівництвом вихователя. А для 30% старших дошкільників більш цікавим є наповнення часу іграми з однолітками тощо. Діти цієї групи достатньо споживацьким чином ставляться до свого життя, перекладаючи на інших людей свої життєві потреби. Таке ставлення вони виявляють і до своєї малої батьківщини, вважаючи прерогативою дорослих турбуватися про свої місто.

Одержані результати констатувального експерименту відображено в табл. 2.4:

Таблиця 2.4

Рівні соціалізованості дітей старшого дошкільного віку засобами художнього краєзнавства за результатами констатувального експерименту

Рівні	Критерії						Всього	
	інформаційно- знаннєвий		емоційно- мотиваційний		змістово- діяльнісний			
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
<i>високий</i>	4	25	5	30	3	30	4	25
<i>достатній</i>	7	45	7	45	6	35	7	45
<i>низький</i>	5	30	4	25	7	45	5	30

Так, *високий рівень соціалізованості* дітей 6-7 років характеризує розвиненість у них умінь соціальної взаємодії. Діти високо цінують соціальне значення родини, колективу однолітків та жителів громади міста. Вони із задоволенням беруть участь у заходах соціально-громадянського спрямування у садочку, допомагають батькам. Їх цікавить різноманітна інформація, яка стосується історії та культури міста, вони пишаються його минулим та сучасними здобутками. Діти виявляють активність у роботі з ознайомлення з історико-культурною спадщиною міста на заняттях, екскурсіях тощо. Мають достатні до віку знання з історії та культури свого краю, що вимагається Програмою розвитку й виховання дитини; розуміють на тому, як вона нерозривно пов'язана з Україною. Визначають інтерес до отримання інформації про культурні артефакти свого краю та можуть відшукувати самостійно доступну інформацію. Дітей високого рівня нами було виявлено 25% від загальної кількості малят у старшій групі садочка.

Достатній рівень соціалізованості наявний у дітей передшкільного віку, соціалізованість яких незначною мірою визначається впливом дорослого або однолітків. Діти мають фрагментарні заняття щодо норм соціально схвалювальної поведінки. В умовах співбуття із соціумом, у формах колективної роботи ці діти, як правило, включаються до роботи за

проханням педагога. Розуміючи сенс соціально-моральних категорій, вони скеровують свою поведінку «за ситуацією». Дошкільники цікавляться інформацією про найближчий соціум, свою малу батьківщину, проте не вважають за потрібне розширювати такі знання в отриманні додаткової інформації про своє місто. Їхні краєзнавчі уподобання залежать від емоційного стану або настрою. Їхня соціально-громадянська позиція не достатньо визначена, вони включаються до заходів, які їх достатньою мірою зацікавлюють. Таких рівень соціалізованості було виявлено у 45% дітей даної вікової групи.

Низький рівень соціалізованості характерний для старших дошкільників, які мають недостатні знання про історико-культурну своєрідність свого краю, поповнюють такі знання лише у закладі дошкільної освіти. Їхнє спілкування із культурними об'єктами рідного краю має поверхневий, споживацький характер. Знання про пам'ятки культури, митців минулого та сьогодення, які уславили рідний край, практично відсутні. У дітей відсутній особистісний художньо-краєзнавчий досвід, вони не мають вмінь щодо опанування мистецькою спадщиною рідного краю. Соціалізація таких дітей у родині спрямована на сучасний соціум, діти не вважають за необхідне цікавитися історією та культурою свого міста. Не визначають своєї позиції в громадському житті міста. Ми виявили 30% дітей передшкільного віку із низьким рівнем соціалізованості.

Таким чином, на основі проведення констатувального етапу експериментального дослідження було проаналізовано ефективність педагогічної роботи щодо соціалізації дітей передшкільного віку. На основі розроблених критеріїв та показників виявлено та обґрунтовано три рівні соціалізованості дітей за використання елементів культури рідного краю.

2.2. Педагогічні умови соціалізації дітей передшкільного віку засобами культури рідного краю

Зміни, які торкнулися соціальної та економічної сфери життя країни, позначилися на усіх сферах освіти, у тому числі – щодо системи підготовки дитини у період дошкільного дитинства у ЗДО. Характерною рисою цих перетворень є гуманізація освіти. У своєму дослідженні ми дотримуємося позиції Закону України «Про дошкільну освіту», в якому провідний шлях освіти представлений як наближення позиції дитини до загальнолюдських цінностей, які розкриваються, перш за все, у своїй національній культурі.

Поняття «умова» ми розглядаємо як складову будь-якого процесу, зокрема і процесу соціалізації дітей передшкільного віку в освітньо-виховному середовищі дошкільного навчального закладу. Для обґрунтування педагогічних умов, котрі будуть сприяти соціалізації дітей 6-7 років, ми повинні уточнити, як ми їх розуміємо.

Педагогічні умови – це структурна оболонка педагогічних моделей і технологій, завдяки яким реалізуються компоненти технології. Педагогічні умови віддзеркалюють структуру соціалізованості випускників закладу дошкільної освіти [4, с. 165].

Перша педагогічна умова. *Забезпечення компетентності вихователів щодо використання елементів культури рідного краю у соціалізації дітей.*

Важливу роль у соціалізації дітей передшкільного віку відіграє вихователь як педагог, який не тільки навчає та виховує дітей, але й закладає у дитини основи громадянськості, можливості гармонійного співжиття у соціумі. Вихователь безпосередньо скеровує практичні заходи, які ознайомлюють дитину із навколишнім світом, соціумом, а також проводить низку форм роботи щодо закріплення набутого.

Відповідно до вимог БКДО все більше уваги приділяється необхідності проведення реальних заходів патріотичної та громадянської спрямованості.

Вихователь має добирати цікаві форми спільної роботи в триаді – діти – батьки – педагоги. Це стосується проведення громадських толок «Зробимо наше місто кращим», «Наша вулиця – найкрасивіша у місті», «Вшановуємо героїв нинішніх та минулого» тощо [5, с. 26].

Позитивне емоційне ставлення дітей до спільноти міста викликає безпосередня участь у заходах за участі батьків, рідних людей тощо. Такими заходами можуть бути: «Покровський ярмарок», «День міста» тощо. Діти, беручи участь у них, знайомляться із елементами традиційної української культури, втіленої у творчості місцевих майстрів, а також зразками самобутньої культури.

Педагоги повинні налагодити зв'язок із родинами з тим, щоб вдома діти втілювали свої враження у малюнках, фото звітах. Надалі така інформація може узагальнюватися в колективних виставках робіт «Пишаюся тобою, моє рідне місто».

Друга педагогічна умова. Використання соціалізуючого потенціалу музейної педагогіки з використанням художньої спадщини рідного краю.

Музейна педагогіка має в своєму потенціалі ряд засобів виховної та освітньої діяльності. Перш за все, до освітніх засобів відносяться ті фонди, на основі яких проводяться екскурсії для населення різних категорій. З тим, якщо матеріали добираються відповідно до віку екскурсантів, такі заходи можуть мати назву: шкільні екскурсії, студентські екскурсії, екскурсії вихідного дня (сімейного типу) тощо.

Дослідження стосовно специфіки музейної педагогіки здійснено Г. Беленькою, Т. Белофастовою, М. Коваль, О. Класовою, Р. Кондратенко, В. Любаровою, С. Михайличенко, Ю. Павленко, М. Пусепліною, А. Разгоном, та інших вчених. Наукові розробки щодо ознайомлення дошкільників з культурою рідного краю здійснено А. Богуш, Н. Бондаренко, Н. Гавриш, Л. Калуською, М. Качур, Н. Лисенко, С. Матвієнко, А. Тихоновою, А. Торховою та ін. дослідниками.

Дослідниця Н. Пусепліна вживає термін «музейно-педагогічна

діяльність», розглядаючи під ним один із «нових напрямів і способів залучення особистості до пізнання історико-культурної спадщини, виховання цілісної творчої особистості на основі вселюдських, національних, регіональних гуманістичних цінностей» [51, с. 10].

На сьогодні, у зв'язку із підвищенням ролі української державності, національної культури та історії, посиленням засад національно-патріотичного виховання, збільшується увага до тих форм роботи, які дозволяють вивчити спадщину окремих регіонів, міст і сіл нашої держави. Щодо цього, музеї відіграють велику роль. Краєзнавчі музеї зосереджують у собі культурно-історичну спадщину певної місцевості. Музейно-педагогічна діяльність, окрім міських (сільських) музеїв, їхнього середовища, може здійснюватися в інших просторах – будинках, на вулицях, закладах додаткової освіти та у дитячому садку, де вони отримали назву «міні-музеїв».

Вчена Г. Беленька, характеризуючи виховний вплив музеїв зазначає, що «у музею свій шлях, свої можливості впливу на людину, своє освітнє завдання – формувати ціннісне, особистісне, емоційно забарвлене ставлення до культурної спадщини Батьківщини і світу в цілому. Тому і підходи до вибору методів і форм організації діяльності дітей дошкільного віку в музейному середовищі свої. Основними вимогами до них, за Г. Беленькою, є:

1) довірливо-емоційне забарвлення спілкування дорослого й дитини в навчально-виховному процесі, що здійснюється в умовах музейного середовища;

2) забезпечення індивідуального стилю діяльності музею в кожному ЗДО;

3) обов'язкове включення дитини (і, за потреби, дорослого) у практичну діяльність, що змотивована відвідуванням музею [2, с. 398].

Дослідниця Р. Кондратенко вказує на те, що підґрунтя музейної педагогіки має складати декоративно-ужиткове мистецтво, яке сприяє етнізації дитини [4, с. 34].

Третя педагогічна умова. Збагачення змісту освітньої та виховної роботи з дітьми передшкільного віку елементами культури рідного краю.

Виховання духовності і моральності у дитини буде неможливим, якщо вона не перейметься довірою до оточуючих людей, якщо все навколо для малюка буде чужим. Проте, «чуже» стає рідніше й ближче, коли дитина робить свій внесок в нього: доглядає за пам'ятниками героям, захищає пташині гнізда, упорядковує природне джерело та, в цілому, бере участь в посильній праці на користь оточуючим людям.

Краєзнавчу роботу в дошкільному закладі як спосіб долучити дітей до культурних традицій рідного краю можна розвивати за різними напрямками:

- Робота з історією та культурною спадщиною рідного міста
- Краєзнавство, пов'язане з вивченням природи, географії, біології, геології, екології свого краю.
- Вивчення фольклору, етнографічних особливостей, літератури, мистецтва місцевих авторів.
- Туристичний напрямок-дослідницька робота виконується в турпоходах.
- Музейний напрямок-вивчення рідних місць за матеріалами краєзнавчого музею.
- Краєзнавство, пов'язане з екскурсіями по місту або краю.
- Краєзнавство силами сім'ї.

Організувати роботу з краєзнавства, у тому числі – художнього, можна різними способами:

1. Гурток краєзнавства в дитячому садку
2. Музейні колективи, які організовані на базі музею в дитячих установах.
3. Виставка малюнків, фото, макетів, виробів і т. п.
4. Зустрічі з відомими особистостями.
5. Побут, традиції і свята далеких предків, фольклор, зустрічі з місцевими письменниками, художниками тощо.

6. Підготовка свого генеалогічного древа.

Ключова концепція діяльності краєзнавчого напрямку в дошкільному закладі базується на тому, щоб сформувати у старших дошкільнят системні знання в історико-культурній сфері рідного міста, виховати у них почуття любові, гордості і прихильності до рідних місць.

Наочність – неможливо пояснити дітям все на словах, не використовуючи посібники, ігри, засновані на краєзнавчих та історико-культурних матеріалах. Це допоможе передати всі знання дітям в доступній і цікавій для них формі. У предметно-розвиваючому середовищі варто виділити дві ключові функції-розвиваюча та інформаційна. Є різні способи долучити дітей-дошкільнят до культурно-історичної спадщини рідного краю.

Е. Бабунова виділяє в першій групі способів кілька основних методів ознайомлення дітей із регіональною культурою: нагадування, порівняння, пояснення, зіставлення, аргументація, міркування тощо, що сприяють розвитку мислення і особистісного зростання дітей.

Друга група включає в себе такі прийоми, як — сюрпризний момент, використання образів персонажів з казок, рольові уявлення, створення ситуації для успіху, постановка дитини в ситуацію з вигаданим персонажем.

Третя група об'єднує різні заняття творчістю, аплікації, створення виробів, колекцій народно-побутових предметів.

Таким чином, у даному підрозділі нами було запропоновано та схарактеризовано три педагогічні умови, які, на підставі вивчення наукової літератури, визначають найбільший вплив на ефективність соціалізації дітей передшкільного віку з урахуванням художньо-краєзнавчої складової у даному процесі.

2.3. Методичні матеріали щодо забезпечення педагогічних умов використання елементів культури рідного краю у процесі соціалізації дітей передшкільного віку

З'ясування стану педагогічної роботи ЗДО із дітьми передшкільного віку вказало на її невідповідність стосовно соціалізації малят за використання історико-культурної спадщини рідного краю. Соціалізація дошкільників у садочку відбувається за використання різних форм освітньо-виховної роботи, проте педагоги використовують переважно опосередковане краєзнавство.

Ми також з'ясували, що потенціал музейного краєзнавства реалізується більшою мірою за проведення екскурсій з дітьми до музеїв міста. У той же час, музейне середовище садка розглядається педагогами як своєрідна кімната, наповнена певними артефактами різної культурної значущості. Нажаль, брак справжніх зразків місцевого декоративно-ужиткового мистецтва минулого заповнюється у міні-музеї садка стилізованими виробами гончарства, вишивки тощо.

Також практично відсутні альбоми фото та документальних матеріалів, які б розкривали дітям історико-культурну своєрідність їхнього рідного міста. Садок, маючи краєзнавче спрямування, не висвітлює свої освітні здобутки у цьому напрямі роботи з дітьми на сторінці сайту садка, практично не налагоджено співпрацю з родинами через означений сайт та інші інформаційні джерела.

З метою збільшення ефективності педагогічної художньо-краєзнавчої роботи, яка сприятиме й соціалізації дітей, формуванню у них соціально-громадянської позиції, як того вимагають сучасні нормативні документи дошкільної освіти в Україні, нами було розроблено або адаптовано відповідні методичні матеріали.

Задля забезпечення *першої педагогічної умови*, яка стосувалася діяльності вихователів та рівня їхньої професійної компетентності щодо використання елементів художнього краєзнавства у соціалізації дітей, ми

пропонуємо наступні форми роботи.

Свято соціально-громадянського спрямування «Мандруємо рідним містом, щоб його пізнати». Запропоновано Л. Лобуренко, В. Старіковою [21] у межах запровадження освітньо-виховного проекту «Рідне місто вивчай, його люби і знай».

Мета проекту: реалізація такого заходу вимагатиме від педагогів нового підходу до спільної діяльності дітей, батьків та вихователів, а також працівників місцевого краєзнавчого музею з тим, щоб більш глибоко пізнати культурну своєрідність рідного міста та сприяти

Спільна діяльність дітей, батьків та вихователів. Створення реклами «Місто моєї мрії». Розроблена І. Логвіненко, О. Тарасовою [48, с. 463], спрямована на залучення батьків до взаємодії із ЗДО у вихованні у дітей основ патріотизму; сприяння формуванню знань про рідне місто; закріплення діалогу дітей із дорослими, формування умінь висловлювати свою думку, враження, припущення, підтримку в дітей бажання вирости гідним мешканцем свого міста; розвиток інтонаційної виразності мови, розвиток цікавості до виконання завдань естетичного характеру; виховання любові до рідного міста, бажання берегти та примножувати його красу.

У процесі проведення роботи використовуються наступні обладнання та матеріали: фотографії міста, олівці, папір, кольоровий картон та папір, ножиці, фломастери, фарби, комп'ютер із доступом до мережі Інтернет. Експериментатор на початку роботи проводить психогімнастику «Ми – одна сім'я», де вихователь, діти та батьки встановлюють емоційний контакт, необхідний для подальшої творчої роботи. При проведенні дидактичної гри «Місто яке?» дорослим та дітям пропонують сказати гарні слова-компліменти про рідне місто.

Об'єднавшись у чотири команди, учасники створюють рекламу стосовно рідного міста для газети, телебачення, Інтернету, стенду у ЗДО. Практичний блок роботи дітей та батьків зі створення реклами «Місто моєї мрії» передбачає проведення конкурсів: «Упізнай місце», «З'єднай крапки (робота

над малюнком)» робота із прислів'ями про рідний край.

Друга педагогічна умова. Використання соціалізуючого потенціалу музейної педагогіки з використанням художньої спадщини рідного краю.

Відвідування музеїв у місті, а також робота у музейному міні-середовищі ЗДО допомагає малятам більше пізнати історико-культурну своєрідність рідного міста, рідної Чернігівщини. Як правило, роботу у музеї здійснює спеціальний фахівець – екскурсовод. Він має глибокі знання, які стосуються історичних основ розбудови міста, життя його видатних людей, створення певних мистецьких виробів, артефактів культури тощо.

У закладі дошкільної освіти міні-музей є середовищем, художньо-краєзнавча діяльність у якому здійснюється не тільки вихователями. Активну участь щодо цього беруть і самі діти, а також їхні батьки.

Розглянемо більш детально логіку проведення роботи з дітьми після відвідування художнього відділу музею міста.

Заняття на тему «Наше місто». Роботу доцільно розпочати із розгляду репродукцій картин місцевих художників. Діти визначають знайомі куточки міста та розповідають про них. Потім можна улаштувати у груповій кімнаті виставку таких робіт під назвою «Ніжин живописний».

Оновленню експонатів міні-музею садочка сприятиме створення виставки під назвою «Митці, які прославили моє місто». Така виставка ознайомлюватиме дітей із постатями видатних митців України, доля яких була пов'язана із нашим містом. Це такі митці, як: М. Гоголь, С. Шишко, Л. Глібов, М. Ге, М. Заньковецька та ін. Вихователь-екскурсовод знайомить дітей із короткими цікавими даними щодо життєвого та творчого шляху цих видатних людей. Після цього доречно прослухати вірші у виконанні дітей, переглянути картини живопису тощо. Закріплення баченого можна провести у «мистецьких вікторинах», де діти будуть надавати відповіді на усні питання, додавати необхідні елементи картин митців, подані вихователем у пазловому зображенні тощо.

Закріпленню вражень дітей від відвідування міні-музею сприятиме

проведення *дидактичної гри* «Місто моє, яке ти?». Тут дітям пропонують визначити свої враження про рідне місто, сказавши ряд компліментів своєму місту, його красі та неповторності.

Музейна педагогіка у закладі дошкільної освіти має великий потенціал щодо підтримки зв'язків із місцевими музеями, такими ж осередками у різних закладах освіти. Надаємо приклад відвідування одного із таких музеїв – художнього відділу ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Спаського.

Мета заходу: відвідування музейної виставки робіт місцевих майстрів декоративного та декоративно-ужиткового мистецтва. Ознайомити дошкільників із традиційними ремеслами Чернігово-Сіверщини та новітніми мистецькими техніками.

Третя педагогічна умова. Збагачення змісту освітньої та виховної роботи з дітьми передшкільного віку елементами культури рідного краю.

Пропоновано комплекс із 6 занять, *тематичний план яких* «Моє дивовижне місто» (на матеріалі м. Ніжина). Для проведення такої роботи вихователь повинен мати необхідні репродукції картин або фотографії визначних місць Ніжина. Такі зразки інформації мають бути доступними дітям до сприймання. Вони мають реалістично відтворювати знайомі дітям з їхнього життєвого досвіду явища життя, об'єкти історико-культурної спадщини міста. Такі зразки художніх творів викликають у дошкільників позитивні емоції: подив, співпереживання, гордість тощо.

У проведенні занять вихователю доцільно зберігати належну методичну канву, яка складається із чотирьох етапів: ознайомлення із темою заняття, актуалізації знань дітей, практичної частини та заключного етапу.

Основну увагу педагог має спрямувати на основну частину кожного із занять. Вона має сполучати роботу, яка стосується ознайомлення дітей із рідним містом, а також із особливостями життя людей у минулому, у сьогоденні. Тут відбувається сприймання дітьми наочного матеріалу за допомогою дібраних вихователем художньо-ігрових прийомів, бесід,

театралізації тощо.

У практичній частині занять діти можуть закріпити отримані знання стосовно виробів декоративно-ужиткового мистецтва, поширеного на Північному Поліссі, намалювати мальовничі куточки свого міста, його архітектурні споруди тощо. Надзвичайно цікавими для дітей є форми колективної роботи – типу колажу, за використання техніки аплікації або колективного малюнку. Це можуть бути роботи на тему: «Сквер Гоголя восени», «Велична споруда університету», «Вулиця Гоголівська узимку» тощо.

Цікавим для дітей, на нашу думку, стане проєкт, розроблений С. Матвієнко, А. Горбачевою «Художник Сергій Шишко і Ніжин» [37].

Мета проєкту: поглиблення знань дітей про постаті видатних митців України, життя яких було пов'язане із м. Ніжином (на прикладі творчості С. Шишка). Для цього було необхідно також: розширити знання дітей про живопис, навчити їх працювати з мистецькими альбомами творів живопису, познайомитися з сучасними місцевими живописцями, в творах яких також представлено мальовничі куточки Ніжина; виховувати повагу до культурної спадщини свого народу, реалізувати власну творчість.

Форми роботи з дітьми: елементи художнього краєзнавства - опосередкованого (перегляд добірок картин, відвідування "віртуальних музеїв" тощо) та безпосереднього (відвідування художнього відділу міського музею, екскурсії мальовничими куточками Ніжина, у тому числі – до споруди Гоголівського корпусу НДУ імені М. Гоголя).

Також з метою підвищення рівня обізнаності дітей щодо своєрідного їхнього рідного міста (села) можна провести дидактичні ігри (розроблено І. Логвіненко, О. Тарасовою) [48, с. 423].

Дидактична гра «Де ти живеш»

Програмовий зміст: закріпити знання про рідне мсто, назви його районів та вулиць, учити дошкільників складати короткі розповіді про своє місто.

Обладнання та матеріал: муляж квітки з цифрами на пелюстках, картки із зображенням краєвидів рідного міста.

Хід гри

Вихователь демонструє дітям «чарівну» квітку, яка у зелених зонах їхнього рідного міста. Дітям пропонують пустити цю квіточку по колу та розказати, де вони мешкають, як називається їхній район, вулиця та що гарного, красивого є біля їхнього будинку.

Дидактична гра «Будьмо знайомі»

Програмовий зміст: формувати вміння складати прості та поширені речення; сприяти створенню дружніх стосунків між дошкільниками; розвивати зв'язне мовлення, уважність; виховувати бажання дітей спілкуватися українською мовою.

Обладнання та матеріал: стрічка жовто-блакитного кольору, спокійна фонова музика.

Хід гри: Вихователь звертає увагу дітей, що до них у гості завітала дівчинка-україночка і хоче з ними познайомитись (можна запросити дівчинку з іншої групи). Дівчинка бере кінчик стрічки й промовляє: «Я дівчинка Наталочка, я українка. Мені дуже подобається читати українські народні казки». Після цього вона передає клубок іншій дитині, й та розповідає про себе. Під час гри лунає легка музика.

Таким чином, на основі визначених попередньо педагогічних умов соціалізації дітей передшкільного віку засобами культури рідного для них краю нами було запропоновано методичне забезпечення кожної із цих умов. Дібрано форми роботи з дітьми, а також колективні форми роботи (діти – батьки – вихователі). Запропоновано ряд форм роботи, які будуть сприяти підвищенню компетентності педагогів ЗДО щодо використання потенціалу художнього краєзнавства у роботі з дітьми 6-7 років.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Проведене нами на теоретичному рівні дослідження дозволило з'ясувати ряд чинників, які напряду впливають на ефективність соціалізації дітей передшкільного віку за використання елементів культури рідного краю. З тим, щоб у практичному дослідженні виявити особливості використання культурної спадщини регіону в соціалізації дітей, було проведено констатувальний експеримент. Він проводився у двох напрямках роботи: з педагогічними працівниками садка та вихователями.

Було розроблено критерії та їхні показники щодо виявлення рівнів соціалізованості дітей з включенням краєзнавчої складової, розроблено необхідний методичний інструментарій, проведено заходи констатувального етапу експерименту.

З дітьми 6-7 років проводилися такі діагностичні методики: колективна та індивідуальна бесіди, спостереження за емоційними та поведінковими проявами дітей під час їхнього спілкування з творами художньої спадщини міста та під час взаємодії. З'ясовано, що діти недостатньою мірою обізнані з тими даними, які доступні їм по віку щодо історичної та культурної своєрідності рідного для них міста. Вихователі проводять певну краєзнавчу роботу, проте спираються переважно на засади опосередкованого краєзнавства. Діти не відвідували місцевий театр, не проводилося цілеспрямованих екскурсій до Картинної Галереї НДУ, Поштової станції тощо. Дошкільники найбільше знайомі із творчістю М. Гоголя («Ніч перед Різдвом»), Л. Глібова (байки), проте імена видатних живописців, імена яких пов'язані із нашим містом, їм практично не відомі.

Діти більше спрямовані на пізнання можливостей мережі Інтернет, аніж на отримання інформації щодо життя містян у минулому та сьогоденні. Вони не вмотивовані на самостійний пошук краєзнавчої інформації у роботі з інтернет-ресурсами, енциклопедіями тощо. Ставлення дітей до життя

громади визначається, переважно керівною роллю батьків і педагогів. Дошкільники вважають за необхідне брати участь у корисних громадських справах, допомагати іншим людям, проте мало знайомі із специфікою тих заходів, які покращать життя містян. Духовні основи художньої культури міста недостатньо розкриті для майбутніх першокласників з тим, щоб вони відчували себе повноцінними громадянами міста та бажали працювати на його покращення.

У садочку проводиться достатньо велика кількість виховних заходів патріотичного спрямування, проте краєзнавчі основи у такій діяльності представлені обмежено. Це стосується милуванням та пізнанням красивих куточків міста, його скверів, парків, духовних святинь. Нажаль, ми не виявили серед переліку проведених форм роботи з дітьми та батьками таких, які б розповідали про особливості соціально-громадянського життя містян.

На основі розроблених критеріїв ми виявили три рівні соціалізованості передшкільників (високий, достатній, низький) з урахуванням впливу на даний процес елементів регіональної культури. Визначено, що лише 25% майбутніх школярів мають достатньо розвинену до віку соціально-громадянську позицію, якої набули, у тому числі – через ознайомлення із історією та культурою рідного краю та Батьківщини. Майже 50% старших дошкільників характеризує нестійка соціальна позиція та уміння соціальної взаємодії. Решта, 30% передшкільників не набули необхідної соціалізованості, їхні ставлення до історико-культурної спадщини міста достатньо споживацьке та не має соціально-громадянської визначеності.

Нами було розроблено три найбільш вагомні педагогічні умови щодо підвищення ефективності педагогічної роботи із соціалізації дітей передшкільного віку з включенням художньо-краєзнавчої складової. Запропоновано методичне забезпечення до кожної із таких умов через добір відповідних форм роботи з дітьми, педагогами, а також у формах взаємодії з батьками, працівниками місцевих музеїв тощо.

ВИСНОВКИ

У результаті проведення дослідження з проблеми соціалізації дітей передшкільного віку засобами культури рідного краю ми дійшли до таких висновків у відповідності із поставленими дослідницькими завданнями.

За першим завданням нами проаналізовано наукові підходи до проблеми соціалізації дітей передшкільного віку. Соціалізація – цілеспрямований процес створення та реалізації оптимальних умов для духовно-моральної адаптації індивіду до традицій соціуму. Онтогенетичний підхід характеризує соціалізацію як процес засвоєння особистістю соціального досвіду, включення її в систему суспільних відносин. Філогенетичний підхід визначає соціалізацію як специфічний спосіб передачі життєвого досвіду від суспільства до особистості. Ці підходи можна розглядати як взаємодоповнюючі, що виражають різні сторони процесу соціалізації: «особистісну» або «суспільну», внутрішню, що розкривають соціалізацію як процес взаємодії особистості і суспільства. Поряд з процесом соціалізації розглядається процес інкультурації індивіда, тим самим підкреслюється становлення особистості у взаємодії з культурою даного соціуму.

Процес розвитку дитини дошкільного віку характеризується активним присвоєнням існуючого соціального досвіду, формуванням в дитини суспільно прийнятної поведінки. Важливим джерелом соціалізації є опосередкований досвід інших людей, що визначається з творів художньої літератури, зображувального мистецтва, кіно, фольклору тощо.

Розглянуто вплив культури на соціалізацію особистості й вказано, що соціалізація є процес становлення людини, життєдіяльність якого розгортається як «входження» в культуру і соціум.

Для періоду передшкільного дитинства важливим завданням визначається здійснення гармонійного розвитку дитини, що буде сприяти її

подальшій соціалізації. Передшкільний вік характеризується активним соціально-особистісним розвитком дитини. Під цим розуміється цілеспрямований педагогічний процес входження дошкільника у світ соціальних стосунків. Це дозволяє дитини отримати особистий досвід пізнання, спілкування та діяльності. Зазначене вище базується на соціокультурних традиціях та нормах співбуття, сприяє задоволенню потреби дитини в позитивних емоційних контактах зі світом, собою, іншими людьми.

За другим завданням. Нами розкрито специфіку соціалізуючого потенціалу елементів культури рідного краю у роботі зі дітьми передшкільного віку. Сутністю поняття «культура» визначається спосіб діяльності людської спільноти, механізм її адаптації до природного та соціального середовища та механізм пристосування зазначених середовищ до потреб людини. Культуру зазвичай визначають як матеріальне і духовне надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромаджене, закріплене та збагачене упродовж тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, містить усі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти.

Важливим елементом загальнолюдської культури є регіональна культура. Вона наслідує цілісно-нормативне ядро національної культури, форми й способи життя людей і адаптує їх до умов конкретної території. У сучасних педагогічних дослідженнях поняття «регіональна культура» розглядається з двох позицій: як самостійний формоутворюючий елемент самостійного економіко-географічного та культурного регіону (Закарпаття, Чернігівське Полісся, Слобожанщина тощо) або як аналог поняття «культура рідного краю». Рівень виконання кваліфікаційної роботи дозволяє нам у своєму дослідженні дотримуватися другої з означених позицій.

З'ясовано, що культура рідного краю є потужним джерелом пізнання дитиною навколишнього світу – природного, предметного, соціального. Вивчення рідного краю є основою краєзнавства. Джерелами краєзнавства є:

краєзнавча бібліографія; картографічні джерела (архіви музеїв, державні архіви); усні джерела; офіційні джерела; статистичні джерела; спостереження; друковані джерела; пам'ятки історії та культури. Існує кілька видів краєзнавства: туристичне, історичне, географічне, архітектурне, художнє, фольклорно-етнографічне тощо. Художнє краєзнавство має наступні елементи: мистецтво – професійне, народне, дитяче та сучасне, представлене відповідними творами; природа та історія рідного краю; особистості митців; пам'ятні місця рідного краю тощо.

За третім завданням нами розроблено критерії, показники соціалізованості дітей передшкільного віку засобами культури рідного краю. Інформаційно-знаннєвий критерій визначається обізнаність дітей із тим видом соціуму, який виходить за межі більш знайомих для дитини видів оточення – родина та дитячий садок. Показники цього критерію: знання історії свого народу та своєї малої батьківщини, які відбуваються останнім часом. Емоційно-мотиваційний критерій представлений емоційним ставлення дитини до діяльності у пізнанні історії та культури рідного краю, задоволенні потреби в інформаційному обміні, що проявляється в емоціях та почуттях. Показники даного критерію: активний інтерес до вивчення історії та культури рідного міста; прояв емоційного відгуку на ознайомлення з творами місцевих митців (літераторів, живописців, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, музикантів тощо). Змістово-діяльнісний критерій визначається умінням дитини спілкуватися з дорослими та однолітками з приводу набуття знань про культуру та історію свого краю (у контексті досліджуваної нами проблеми). Даний критерій визначає ступінь включеності старшого дошкільника до справ, які слугують на користь громаді, місту, родині.

На основі розроблених критеріїв та показників виявлено та обґрунтовано три рівні соціалізованості дітей за використання елементів культури рідного краю – високий, достатній, низький.

За четвертим завданням ми надали результати констатувального етапу експерименту щодо з'ясування ефективності роботи ЗДО із

використання елементів культури рідного краю у процесі соціалізації дітей передшкільного віку.

Вихователі проводять певну краєзнавчу роботу, проте спираються переважно на засади опосередкованого краєзнавства. Діти не відвідували місцевий театр, не проводилося цілеспрямованих екскурсій до Картинної Галереї НДУ, Поштової станції тощо. Дошкільники найбільше знайомі із творчістю М. Гоголя та Л. Глібова, проте імена видатних живописців, імена яких пов'язані із нашим містом, їм практично не відомі.

З'ясовано, що діти недостатньо мірою обізнані з тими даними, які доступні їм по віку щодо історичної та культурної своєрідності рідного для них міста. Духовні основи художньої культури міста недостатньо розкриті для майбутніх першокласників з тим, щоб вони відчували себе повноцінними громадянами міста та бажали працювати на його покращення.

У садочку проводиться достатньо велика кількість виховних заходів патріотичного спрямування, проте краєзнавчі основи у такій діяльності представлені обмежено. Це стосується милуванням та пізнанням красивих куточків міста, його скверів, парків, духовних святинь. Нажаль, ми не виявили серед переліку проведених форм роботи з дітьми та батьками таких, які б розповідали про особливості соціально-громадянського життя містян.

За п'ятим завданням нами було розроблено педагогічні умови щодо використання елементів культури рідного краю у процесі соціалізації дітей передшкільного віку та методичні матеріали до них. Такими умовами є:

- 1) забезпечення компетентності вихователів щодо використання елементів культури рідного краю у соціалізації дітей;
- 2) використання соціалізуючого потенціалу музейної педагогіки з використанням художньої спадщини рідного краю;
- 3) збагачення змісту освітньої та виховної роботи з дітьми передшкільного віку елементами культури рідного краю.

На основі розроблених умов нами була запропонована система роботи щодо підвищення використання соціалізуючого потенціалу культури рідного

краю у роботі з дітьми передшкільного віку, вихователями та батьками вихованців. Так, стосовно роботи з дітьми старшого дошкільного віку, наша система спрямована на поглиблення знань дітей у сфері культури рідного краю; вона має сприяти формуванню у них зацікавленості до опанування різних видів мистецтва, яке зберігається в музеях, демонструється на виставках робіт сучасних митців та інших складових регіональної культури. Ми також вказали на роль музею в ознайомленні дітей із регіональною культурно-історичною спадщиною. Вважаємо, що слід застосовувати форми прямого та опосередкованого відвідування музеїв (віртуальні екскурсії), запрошувати екскурсоводів на виховні заходи та спеціальні художньо-краєзнавчі форми роботи з дітьми у ЗДО.

Культура рідного краю сприяє формуванню у дітей-передшкільників громадянської позиції, яка у цьому віці визначається у бажанні допомогти ближньому, робити гарні справи з тим, щоб рідний дім, вулиця, дитячий садок та усе місто ставали кращими. Підтримка такої соціально-громадянської позиції дітей здійснюється у спільних формах соціально-корисної праці. З тим, педагоги садка мають налагодити співпрацю з батьками вихованців, громадою мікрорайону, представниками найближчої школи, до якої будуть вступати діти з тим, щоб корисні справи робили місто ще красивішим, а життя містян – кращим.

Результати проведеного нами дослідження не вичерпують глибини та важливості обраної проблеми. Подальшого дослідження вимагають питання розробки окремих аспектів методики роботи з дітьми передшкільного віку щодо ознайомлення їх із народними ремеслами, обрядами та фольклором рідного краю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анікіна Т. О. Регіоналізація як пріоритетний напрям модернізації сучасної освіти. 2011. URL: <http://bo0k.net/index.php?p=article&id=8201> .
2. Артемова Л. В. Національний дитячий садок на Україні. *Дошкільне виховання*. 1991. № 6.
3. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в умовах університетської освіти. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 4. С. 1-5.
4. Блудова Ю. О. Формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку засобами регіональної культурно-історичної спадщини: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 «теорія і методика виховання». Сєверодонецьк. 2018. 323 с.
5. Богомолова Л., Шевцова І. Мандруюємо рідним краєм. Досвід організації краєзнавчої роботи у дитсадку. *Дошкільне виховання*. 2015. №6. С. 26-29.
6. Богуш А. М. Народознавча обізнаність дітей дошкільного віку. *Наук. записки Рівнен. держ. пед. ін-ту* : зб. наук. пр. Рівне. Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні. 1999. Вип. 5: С. 8–11.
7. Бондаренко Н. Б. Формування духовних цінностей у старших дошкільників засобами регіональної історико-культурної спадщини : дис. ... канд. пед. наук; спец. 13.00.07. Луганськ, 2007. 239 с.
8. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадському становленні особистості. Київ: СКО «Беркут», 2002. 64 с.
9. Гавриш І. М. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художнього краєзнавства. Кваліфікаційна магістерська робота. Спец.: 012 «Дошкільна освіта» Ніжин, НДУ імені Миколи Гоголя. 2017. 151 с.
10. Гавриш Н. В., Крутій К. Л. Національно-патріотичне виховання у

- ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи. *Дошкільне виховання*. 2015. №8. С. 2-7.
11. Григор'єва Л. І. «Ідеї до філософії історії людства» І.Г. Гердера для сучасного культуролога. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філософія. Культурологія. Політологія. Соціологія*. 2014. Т. 27 (66). № 1. С. 42-49.
12. Грицишина Т. І. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 12 (55). С. 12-15.
13. Гришко Я. Музейна екскурсія як засіб ознайомлення дошкільників із культурою рідного краю. *Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді: збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. ред. професор О. Л. Кононко*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 39-44.
14. Гришко Я. Рідний край як засіб формування соціально-громадянської компетентності у старших дошкільників. *Сучасна дошкільна освіта: актуальні проблеми, інноваційні пошуки: збірник статей ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 39-43.
15. Денисюк О. М. Формування уявлень у дітей старшого дошкільного віку про історію України: автореф. дис... канд. пед. наук. Київ, 2000. 20 с.
16. Державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні : Електронний ресурс. Режим доступу: <http://osvita.kr-admin.gov.ua>.
17. Діти і соціум: монографія / за заг. ред. А.М. Богуш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 503 с.
18. Доманська О. Концептуальне осмислення поняття «національний культурний простір». *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2014. Вип. 706-707. С. 113-117.
19. Дудник В. О. Взаємозв'язок загальнонаціонального культурного простору з національною ідентичністю у контексті глобалізаційних

- світових процесів. http://knmau.com.ua/chasopys/16_NBUV/docs/16_Doudnyk.pdf
20. Душина В. А. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку у просторі дитячої субкультури. Харків, 2012. 69 с.
21. Захарова Т. А. Соціалізація дошкільника як чинник розвитку компетентності майбутньої особистості. *Молодий вчений*. 2015. №5 (20). С. 101 – 104.
22. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія (упор. Борисова З.М.). Київ: Вища школа. 2002. 423 с.
23. Калуська Л. В. Дивокрай: Вибрані дидактико-методичні матеріали у 2-х книгах для працівників дошкільн. закладів. Тернопіль: Мандрівець, 2005.
24. Капська А. Соціокультурне середовище і ціннісні орієнтації особистості. 2012. URL:<http://archive.nbu.gov.ua>
25. Карнаух Л. Особливості соціалізації дітей дошкільного віку в умовах сучасного соціального середовища. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2012. Вип. 40. С. 110-114.
26. Качур М. М. Планування художньо-краєзнавчої роботи в початковій школі.
https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_lsilsk_shkolu/4/visnuk_29.pdf
27. Кононенко П. П. Українознавство: Підручник для вищих навч. закладів. Київ: Міленіум, 2006. 870 с.
28. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посібник до Базової програми розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». Київ: Світич, 2009. 208 с.
29. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) / навч. посіб. для. вищ. навч. закладів. Київ: Освіта, 1998. 255 с.
30. Косенчук О. Дитина у соціумі. Впроваджуємо Базовий компонент

- дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2021. №4. С. 3-8.
- 31.Кравченко О.В. Національний культурний простір як ідентифікаційна модель. *Вісник ХДАК*. Вип. 31. 2010. С. 4-11.
- 32.Кузьменко В. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку. *Дошкільне виховання*. 2001. №9. С. 25.
- 33.Лаппо В. В. Формування у старших дошкільників ціннісного ставлення до рідного краю засобами етнокультури (на прикладі гуцульського етнорегіону): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». Івано-Франківськ. 2008. 287 с.
- 34.Матвієнко С. І. Методичні основи патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Соціально-моральне виховання: дослідно-технологічні аспекти: навчально-методичний посібник для студентів педагогічних спец. / за заг. ред. О.Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2020. С. 249-310.
- 35.Матвієнко С. І. Умови використання засад художнього краєзнавства в патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку. *Perspective directions of development of philology, linguistics and communication science: Collective monograph*. Aotearoa publishing, Nelson, New Zealand. 2018. С. 72-86. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2322>
- 36.Матвієнко С. І. Формування у дошкільників ціннісного ставлення до рідного краю. *Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки* [зб. наук. пр.]: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 27 травня 2022 р.). Київ, 2022. С. 106-109. <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2432>
- 37.Матвієнко С. І., Горбачева А. Е. Картина як засіб ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з культурою рідного краю (на прикладі картин Сергія Шишка). *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2017. Вип. 3. С. 200-205.
- 38.Матвієнко С. І. Методика формування у дошкільників соціальної

- компетентності: навч. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2012. 106 с.
39. Москаленко В. В. Соціалізація особистості. Монографія. Київ: Вид-во Фенікс. 2013. 243 с.
40. Москвичова Ю. Тематичні напрями й методологія сучасних досліджень регіональної культури України. [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Uk_msshr_2013_19\(2\)_52](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Uk_msshr_2013_19(2)_52)
41. Мурзіна І. Я. Феномен регіональної культури: буття та самосвідомість. https://static.freereferats.ru/_avtoreferats/01002615266.pdf
42. Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія: підручник. Київ: Академвидав, 2007. 378 с.
43. Островська М. Регіональна культура як структуроутворюючий елемент національної культури. *Культура і сучасність*. 2010. Вип. 2. С.215-219.
44. Охріменко Н. П. Експерсії як засіб використання засад художнього краєзнавства у закладі дошкільної освіти. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2022. № 1.
45. Охріменко Н. П. Теоретичні аспекти художнього краєзнавства. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2021. № 4. С. 7-11.
46. Охріменко Н. П. Форми організації роботи щодо ознайомлення дошкільників з рідним краєм. *Сучасні реалії та перспективи розвитку освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 9 жовтня 2020 р). Дніпро: Міжнародний гуманітарний дослідницький центр. 2020. С. 32 – 34.
47. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.
48. Патріотичне виховання в ДНЗ / уклад. І. І. Логвиненко, О. С. Тарасова та ін. Харків: Видавнича група «Основа», 2017. 463 с.

49. Полевікова О.Б., Шурда Ж.І. Дослідження проблеми патріотичного виховання дітей у сучасному просторі дошкільної освіти України. *ADVANCES OF SCIENCE: Proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28 September 2018* [Electronic resource] / Editors prof. L.N. Katjuhin, I.A. Salov, I.S. Danilova, N.S. Burina. Electron. txt. d. Czech Republic, Karlovy Vary: Skleněný Můstek Ukraine, Kyiv: MCNIP, 2018. С. 340-348.
50. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Навч. посібн. Київ: Академвидав, 2004. 455 с.
51. Пусепліна Н. М. Підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах засобами музейно-педагогічної діяльності. Автореф. дис. канд. пед. наук. спец: 13.00.04 теорія та методика професійної освіти. Полтава, 2009. 23 с.
52. Рогальська-Яблонська І. Педагогіка соціалізації: особливості патріотичного виховання дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць*. Випуск 2, 2016. С. 290-297. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe
53. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ: монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг. ред. О. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.
54. Стаєнна О. О. Виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». Луганськ, 2013. 19 с.
55. Тесленко С. Виховання національно-патріотичних почуттів старших дошкільників у процесі ознайомлення з рідним краєм. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 20, том 3. 2018. С. 131-137.
56. Українська культура історія і сучасність. Навч. посіб. / За ред. С. О. Черепанової. Львів: Світ, 1994. 456 с.
57. Українська культура: Лекції / За ред. Д. Антоновича. Київ: Либідь, 1993. 592 с.

58. Фоменко А. А., Загорулько Р. В. Методологические подходы в приобщении подрастающего поколения к художественной культуре родного края. *Национальные традиции в современном искусстве и художественном образовании*. 2019. Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова. С. 182-184.
59. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / за заг. ред. О. Рейпольської. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.
60. Хохліна О. П. Психолого-педагогічне забезпечення соціалізації дитини в освітньому закладі: теоретичний аспект проблеми. *Актуальні проблеми психології: Зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. Том XI. Соціальна психологія. Вип. 6. Книга II. С. 416-424.
61. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ: Вища школа. 2004. 511 с.
62. Чейпеш І. В., Кухта М. І. Соціалізація в умовах трансформації культури. Науковий вісник Ужгородського національного університету. *Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 34. С. 207-210.
63. Шадура В. В. Технологія формування патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку. Кваліфікаційна магістерська робота. Спец.: 012 «Дошкільна освіта» Ніжин, НДУ імені Миколи Гоголя. 2019. 109 с. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/1453>
64. Шадюк О., Солодуха О. Особливості формування у дітей старшого дошкільного віку любові до малої Батьківщини в сучасному освітньому просторі. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти: матеріали IV Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т.І.Поніманської*, м. Рівне, 12 листопада, 2021 р. Рівне: Видавець О. Зень, 2021. С. 172-174.
65. Шевченко М. В. Формування у дітей старшого дошкільного віку

поняття про рідний край засобами екскурсійної діяльності.
Кваліфікаційна робота. Спец. 012: Дошкільна освіта. Суми; Сумський
ДПУ імені А.С. Макаренка. 2021. 82 с.

66.Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років /
наук. кер. О.Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР- Україна». 2019. 488 с.

ДОДАТКИ

**Використання форм виховної роботи у практиці
ЗДО №1 м. Ніжина**

Форми виховної роботи	<i>Регулярність проведення</i>
Екскурсія до краєзнавчого музею	Проводиться раз на рік
Прогулянка містом	Проводиться періодично
Відвідування виставок майстрів	Проводиться періодично за теплого сезону
Зустріч з видатними митцями (майстрами) рідного краю)	Проводиться періодично
Театралізовані заходи до свят	Проводиться регулярно
Концерт з музичними номерами творів рідного краю	Практично відсутні
Розвага народознавчої тематики	Проводиться регулярно
Відвідування міні-музею ЗДО	Діє на постійній основі
Організація народознавчого куточка	Так
Екскурсія на природу (з елементами краєзнавства)	Проводиться за сприятливої погоди

КОЛЕКТИВНА БЕСІДА З ДІТЬМИ
щодо виявлення ставлення до рідного краю
(розроблено І. Гавриш) [9, с. 124]

Питальник

1. Як називається місто в якому ви народились?
2. Чим відоме наше місто Ніжин?
3. Кого ви знаєте з видатних людей, які прославили Ніжин?
4. Які події минулого, що відбувалися в твоєму рідному краї ви знаєте?
5. Чи подобається Вам відвідувати музеї, театри?
6. Чи подобається вам самостійно дізнаватися про культуру рідного міста?
7. Звідки ви найбільше отримуєте інформацію про Ніжин?
8. Чи подобається Вам мандрувати Ніжином та вивчати його?

БЛАНК СПОСТЕРЕЖЕННЯ

за емоційними проявами дітей під час взаємодії з елементами культури
рідного краю (опосередковане краєзнавство)

(адаптована методика І. Гавриш) [9, с. 124]

<i>Форма організація життєдіяльності</i>	<i>Предмет спостереження</i>	Здатність дитини до виявлення:		
		інтересу до елементів художньої культури рідного краю	бажання дитини діяти з елементами культури художнього краєзнавства	мовленнєвого спілкування стосовно об'єктів художнього краєзнавства
	Заняття з патріотичного виховання з елементами народознавства			
	Відвідування краєзнавчого відділу місцевого музею			
	Відвідування міні-музею ЗДО			
	Піший похід до пам'ятника Миколі Гоголю (центральный сквер)			
	Виховний захід (зустріч з художником м. Ніжин)			

ПРОГРАМА СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Мета спостереження: дослідити емоційні прояви дітей старшого дошкільного віку під час розглядання елементів художньої культури рідного краю.

Об'єкт спостереження: діти старшої дошкільної групи.

Суб'єкт спостереження: експериментатор.

Предмет спостереження: емоційні прояви дітей.

Завдання спостереження:

- 1) з'ясувати здатність до виявлення дітьми інтересу, бажань та захоплення до можливості включатися до діяльності з елементами художньої культури рідного краю;
- 2) визначити особливості передачі дітьми емоційних вражень від артефактів регіональної культури, а також під час спілкування з однолітками та вихователем.

Форма фіксації результатів спостереження: протокол. Бланк протоколу.

Вид спостереження: цілеспрямоване, вибіркове, безпосереднє, зовнішнє, ситуативне, систематичне.

ІНДИВІДУАЛЬНА БЕСІДА З ДОШКІЛЬНИКАМИ

Розроблена С. Матвієнко [34, с. 263]

Мета: виявлення наявності у дитини досвіду суспільно-корисної діяльності, наявності активної життєвої позиції по відношенню до благоустрою рідного міста; піклування про свою сім'ю, бажання брати участь у родинних та суспільно значущих заходах.

1. Як часто ти гуляєш рідним містом? Тобі подобається наше місто?
2. Чи вважаєш ти, що слід його берегти?
3. Як ти слідкуєш за чистотою міста – не засмічуєш його, не ламаєш зелених насаджень тощо.
4. Чи береш ти участь у заходах і святах, які проводяться у нашому місті?
5. Чи береш ти активну участь у спільних справах своєї родини?
6. Як ти піклуєшся про своїх рідних?
7. Чи береш ти активну участь у заходах, які проводяться у дитячому садку? У яких саме? Чи подобаються тобі такі справи?
8. Чи створював ти поробки (подарунки) для захисників України?
9. Чи подобається тобі відвідувати музеї, театр?
10. Як би ти був чарівником, щоб ти вдіяв, щоб наше місто було ще кращим?

Критерії оцінювання відповідей дітей:

так (позитивна, розгорнута відповідь) – 1 бал;

ні (негативна відповідь або відсутність такої) – 0 балів;

Рівні за кількістю набраних балів:

від 8 до 10 балів – *високий рівень*;

від 4 до 7 балів – *середній рівень*;

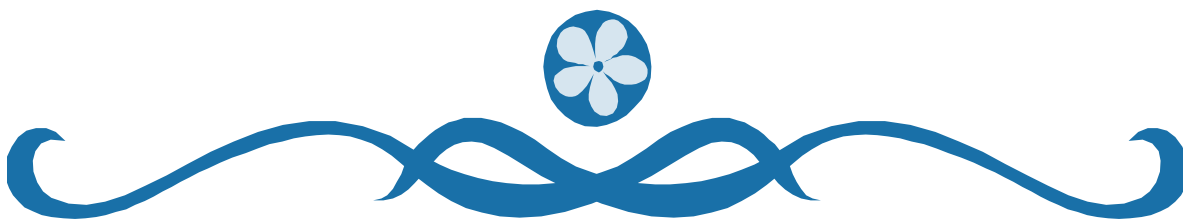
від 0 до 3 балів – *низький рівень*

**Бесіда з вихователем
щодо використання засад художнього краєзнавства
у соціалізації старших дошкільників**

1. Яким чином знання про культуру рідного краю сприяють соціалізації дітей 6(7) років?
2. Які види художнього краєзнавства (безпосереднього чи опосередкованого) Ви використовуєте більшою мірою у роботі з дошкільниками?
3. Чи використовуєте Ви краєзнавчо-туристичні заходи вихідного дня щодо ознайомлення дітей із рідним містом?
4. Наскільки дієвим визначається музейне середовище закладу дошкільної освіти, яке зберігає артефакти культури рідного краю?
5. Чи розроблені в місті «туристично-краєзнавчі стежинки»? Чи вважаєте Ви це за потрібне?
6. Чи створено спеціальну регіональну програму ознайомлення дітей дошкільного віку з історією та культурою Ніжина?
7. Якщо ні, то чи бажали Ви б долучитися до такої роботи?
8. Чи беруть вихованці Вашої групи та їхні рідні участь у заходах громадського спрямування у місті, садочку?
9. Наскільки діти спрямовані на участь у громадських заходах, які покращать життя у місті?

Психолого-педагогічне проектування
на тему:

Ніжин мистецький

Розроблено С. Матвієнко

1. МОТИВАЦІЙНИЙ ЕТАП

*Чим Ніжин славиться? — спитали ви мене.
Я з гордістю скажу вам, любі діти:
— У місті нашому **історія** живе,
Вона є скрізь, її побачити зумій ти.*

Мета етапу: зацікавити дітей тематикою, викликати бажання розширювати уявлення про рідне місто.

Формувати уявлення дітей про об'єкти культури, про історію та культуру рідного краю. Розширити літературні знання дітей. Проаналізувати знання дітей із зазначеної тематики; формувати уміння і навички створення практичних робіт краєзнавчої тематики..

ЗАНЯТТЯ

Заняття №1: довкілля + мовлення

Тема: «Подорож по Ніжину».

Мета: поглибити та закріпити знання дітей про рідне місто; виховувати у дітей патріотизм, любов і шанобливе ставлення до рідної землі, розвивати пізнавальний інтерес до культурного минулого Ніжина; продовжувати вчити дітей відповідати на запитання; розвивати зв'язне мовлення, збагачувати словник вихованців.

Матеріал: малюнки або слайди за темою заняття, альбом із зображенням культурних та історичних пам'яток міста, аудіоапаратура. Вірші Л. Василевської, Л. Новгородської, Т. Конончук про Ніжин.

«Піраміда знань»

Діагностувати уміння дітей у постановці логічних запитань з обраної теми:

- Як називається моє місто?
- Моє місто молоде чи древнє?
- Скільки років моєму місту?
- Які куточки Ніжина його прикрашають?
- Чи схожий Ніжин на Київ?
- В якій частині міста я живу?

Заняття №2: конструювання.

Дерево цілей. Пропозиції дітей щодо форми (запропоновано зробити у формі квітки (центр міста – велике коло, пелюстки, менші кола – визначні пам'ятки міста).

Матеріал для роботи: будівельно-конструкційні плитки для стелі розміром 80*80 см.

РОБОТА ПОЗА ЗАНЯТТЯМИ:

- **Екскурсія** до пам'ятника Гоголю та скверу імені Гоголя, по частині вулиці Гоголя, де розташовані споруди Миколаївського собору та Всіхсвятської греко-католицької церкви.
 - **Індивідуальна робота. Піраміда запитань:**
 - З яких частин (районів, вулиць) складається наше місто?
 - Які пам'ятники історії нашого міста ви знаєте?
 - Якими пам'ятниками культури прославилася наше місто?
 - Які красиві куточки природи ви бачили у нашому місті?
 - Які красиві споруди (дома, будівлі) є у нашому місті?
 - Яких майстрів-умільців ви бачили на Покровському ярмарку?
 - **Обговорення з дітьми:**
- Пропозиції:**
- Створення альбому фотографій дітей «Я і мій Ніжин».
 - Випуск дитячої газети «Як ми подорожували містом».

Що потрібно зробити для реалізації задуму:

- Принести фотокартки дітей із зображенням їх у красивих куточках, парках та історичних частинах міста Ніжина.
- Зібрати цікаву інформацію для дитячої газети про культурні пам'ятники міста.
- Вивчити вірші про Ніжин.

ДО КОГО ЗВЕРНУТИСЯ ЗА ДОПОМОГОЮ: (до музичного керівника, батьків, літературних джерел, альбомів про місто)

РОБОТА З БАТЬКАМИ:

Залучити батьків до проведення екскурсії.

До збирання фотографій дітей на фоні красивих місць, пам'ятників культури рідного міста.

II. Інформаційний етап

*А в центрі через Ніжин
Остер наш протікає.
На храмах Господніх
Блищать купола.
Це давнє містечко
Чудова земля.*

Мета етапу: засобами тематичного художнього образу (краплинка весни) сформувати у дітей систему знань, умінь та навичок відповідно до реалізації обраного проекту.

Завдання етапу: сприяти прояву творчості дітей через організацію пошуково-дослідницької роботи. Розширювати знання дітей про сезонні зміни природи. Надавати необхідна знання про культуру рідного міста. Формувати зацікавленість дітей у засвоєнні елементів культурної спадщини рідного міста.

Стіл довідок: слайди, діафільми, фотоальбоми про культурні пам'ятки м. Ніжина, портрети видатних діячів культури, чії імена пов'язані з м. Ніжином.

ЗАНЯТТЯ

Заняття №1: ознайомлення з природним довкіллям.

Тема: *«Крапелька маленька, донечка весни».*

Мета: формувати елементарні знання дітей про складові природної речовини (крапелька води), поглибити знання дітей про сезонні зміни у природі, які можна виявити у процесі спостережень; формувати уміння переносити суттєві ознаки одного об'єкту природи на інші, прищеплювати бажання більше дізнатися про об'єкти живої природи.

Матеріал: *демонстраційний:* модель крапельки води, подана за допомогою повітряної кульки, два контейнери із футлярами на ниточці для гри *«Весняна екскурсія містом»*, аркуш-схема із зображенням центральної частини міста (кольоровий), ілюстрації із зображенням першого весняного листа, пролісків, ручаїв. Фотографії весняного та зимового Ніжина.

Роздавальний: шматочки вати, промоченої водою для видобування крапельок, розрізана навпіл (продольно) трубочка для напоїв, аркуш паперу із зображенням карти-схеми центральної частини міста (чорно-білий).

Заняття №2: (розвиток мовлення)

Тема: *«Твори видатних митців Ніжина»*

Мета: продовжувати знайомити дітей із творчістю видатних діячів української культури, життя яких було пов'язане із Ніжином (поети, письменники та живописці); сприяти інтонаційній виразності мови; вправляти у побудові речень, підтримувати інтерес до літературно-мистецької спадщини видатних земляків.

Матеріал: вірші Л. Глібова «Зимня пісенька» (уривок), «Бджілка», вірш Є. Гуцала «Якого кольору слова». Репродукція картини С. Шишка «Парк у Ніжині».

РОБОТА ПОЗА ЗАНЯТТЯМИ

- **Бесіда вихователя:** «Весняне пробудження природи».
- **Екскурсія № 1** «Подорож до весняного Графського парку».
- **Ігри:** «Крокуємо нашим містом» (логічні ланцюжки).
- **Екскурсія №2** «Подорож до картинної галереї НДУ імені Миколи Гоголя».
- **Читання творів:** уривок з п'єси М.В. Гоголя «Ніч перед Різдвом (сцена викрадення місяця та сцена у хаті Солохи)».

III. Репродуктивний етап.

*Є в місті школи, виставки, музеї,
А ще - картинні галереї.
Багато пам'ятників місто наше має,
І все це рідний Ніжин прославляє.*

Мета етапу: надати дітям можливість практично застосовувати знання, уміння та навички, набуті на попередньому (інформаційному) етапі для успішної роботи над проектом.

Завдання етапу: створити умови для відображення дітьми отриманих вражень; допомогти кожному вихованцю реалізувати свої можливості, співставляти їх з власними бажаннями відповідно тематики та змісту проекту.

ЗАНЯТТЯ

Заняття №1: ознайомлення із навколишнім та розвиток мовлення.

Тема: *«Подорож до музею».*

Мета: формувати уявлення дітей про норми поведінки при відвідуванні об'єктів культури, правил поведіння у музеї; вчити робити моральні висновки й обирати правильний моральний вибір у тій чи іншій ситуації; виховувати шанобливе ставлення до творів мистецтва.

Матеріал: *демонстраційний:* добірка ілюстрацій картин, розміщених у вигляді музейних експонатів:

Роздавальний: картки із зображенням сюжетів картин (по 3 шт.), картка-схема музею (для накладання картин)

Заняття №2: логіко-математичний розвиток.

Тема: *«Шукаємо найкрасивіший пам'ятник у Ніжині»*

Мета: удосконалювати уміння дітей орієнтуватися на аркуші; учити ставити запитання, використовуючи слова «де знаходиться?, ліворуч, біля, навпроти, недалеко від, позаду, у центральній частині, віддалік від тощо». Розкладати силуети об'єктів за словесними вказівками та описами; розвивати уяву дітей та уміння орієнтуватися у просторі.

Матеріал: карта-схема центральної частини м. Ніжина, картки із зображенням міських об'єктів культури (на зразок кружків Ейслера).

РОБОТА ПОЗА ЗАНЯТТЯМИ

1. Дидактичні ігри: *«Знайди відмінності на картинах»*, *«Чия це роль»*.
2. Телеведучий: *«Екскурсивод»*.

3. Пошуково-дослідницька робота: *«Наше місто брудне та наше місто чисте».*

4. Індивідуальна робота:

- Ігрова ситуація *«Відгадай, де я знаходжуся у місті».*
- Сюжетно-рольова гра *«В гостях у Солохи»* (за сюжетом п'єси М.В. Гоголя).
- Конструювання *«Величний будинок із колонами (на макеті НДУ)»*

РОБОТА З БАТЬКАМИ: запропонувати батькам поговорити з дітьми про правила поведження дітей в громадсько-культурних місцях.

IV. Узагальнюючий етап

Мета етапу: узагальнити й систематизувати знання, навички та уміння, набуті дітьми протягом I-III етапів.

ЗАНЯТТЯ

Заняття №1: логіко-математичний розвиток

Тема: *«Складання карти мистецького Ніжина»*

Мета: формувати у дітей уміння працювати зі схематичними зображеннями та картками; формувати уміння орієнтуватися у просторі; розвивати пам'ять та просторову уяву.

Матеріал: *демонстраційний:* карта-схема центру м. Ніжина, кружечки із зображенням пам'ятників та історичних об'єктів міста.

Роздавальний: маленькі картки із зображенням ніжинських пам'ятників та історичних об'єктів (6 шт.).

Заняття №2: малювання

Тема: *«Моє місто навесні»*

Мета: формувати у дітей уміння передавати весняний пейзаж, удосконалювати техніку малювання аквареллю, вчити основам передачі повітряної перспективи та стану весняної природи (світле небо); виховувати почуття прекрасного; закріплювати знання дітей про об'єкти культури рідного міста, формувати уміння передавати означені об'єкти на папері.

Матеріал: пензлі, акварельні фарби, серветки, баночки із водою, аркуші паперу, плакати із зображенням пам'ятників культури, розташованих у Ніжині.

РОБОТА ПОЗА ЗАНЯТТЯМИ

· **Вікторина:** *«Що ми знаємо про рідне місто»*

· **Діагностування дітей:**

Як збагатилися знання дітей, їх уміння й навички:

- Що нового ви дізналися про наше місто?
- Яке наше місто взимку і яке – навесні? Що змінюється?
- Чим славетне наше місто?
- Хто з видатних людей (митців) жив або навчався у нашому місті?
- Які твори цих митців ви знаєте?
- Які фільми за творами цих митців вибачили?
- В яких парках міста ви бували з батьками?

Ігрова ситуація *«Ми на спектаклі».*

Створення газети-стіннівки *«Як ми подорожували містом».*

V. Творчий етап

*Сьогодні в місті і театр свій є,
Він носить Коцюбинського імення,
А всі вистави, що в репертуарі є,
Дарують людям радість і натхнення.*

Мета етапу: реалізувати спільний творчий задум через розкриття творчих здібностей кожного з вихованців групи.

Завдання етапу: Розвивати у дітей творчу фантазію, уяву, мислення. Заохочувати до прояву творчих здібностей (акторських, режисерських, художньо-конструювальних).

ЗАНЯТТЯ

Заняття: художня праця

Тема: «Розквітчаємо наше місто» (робота із солоним тістом).

Мета: продовжувати вчити дітей створювати сюжетні зображення (рожевий цвіт весняної гілочки), удосконалювати основні прийоми роботи із солоним тістом: розкочування, рельєфне ліплення, створення композиції. Формувати вміння декорувати запропоновані об'єкти (зображення куточків міських парків). Формувати почуття прекрасного; почуття естетичного задоволення від виконаної роботи.

Матеріал: солоне тісто рожевого та коричневого кольорів, серветки, дощечки для розкочування, стеки, картки із зображення куточків міських парків.

РОБОТА ПОЗА ЗАНЯТТЯМИ

- **Дидактична гра «Театр».** Мета: розвивати творчу фантазію, уяву, увагу.
- **Дитяча експериментально-літературна студія.** Складання віршів.
- **Ігрова вправа « Ми у театрі»** (розвиток фантазії, пам'яті, емоцій).
- **Крісло мрійника «Якби я був актором»** (розвиток фантазії, уяви, зв'язного та монологічного мовлення).
- **Вернісаж дитячих робіт.**
- **Створення альбому фотографій дітей «Я і мій Ніжин».**
- **Режисерська гра «Театр»** (розвиток творчих здібностей дітей (музичних, хореографічних, акторських, режисерських) під час гри; розвиток мовлення та інтонаційної виразності декламування).

Здійснити реалізацію спільного задуму:

Методи і прийоми:

Звернення до дерева цілей, обговорення пропозицій, аналіз здобутків, надання права вибору (ролей у виставах, режисерських ролей, ролей костюмерів, ведучих вистави,) виконання робіт дітьми, складання віршів, закінчення створення газети-стінівки «**Як ми подорожували містом**».

VI. Рефлексивно-оцінювальний етап.

Мета етапу: проаналізувати разом із дітьми проведену роботу.

Завдання етапу: надати кожному з дітей можливість оцінити свою діяльність. Розвивати у дітей уміння оцінювати особистісні прояви у власній діяльності протягом усіх попередніх етапів. Проаналізувати разом з дітьми період від початку й до кінця проходження теми. Надати можливість проаналізувати та оцінити успіхи та невдачі. Стимулювати бажання дітей характеризувати роботу своїх товаришів.

ЗАНЯТТЯ

Заняття: аплікація

Тема: «*Виготовлення мистецьких подарункових листівок*»

Мета: продовжувати вчити дітей створювати композиції із запропонованого друкованого матеріалу; розвивати художньо-конструктивні здібності дітей; розвивати відчуття форми та силуету, відповідності головної ідеї твору та його другорядних елементів. Формувати елементи художнього смаку, формувати інтерес до декоративного мистецтва та основ дизайну.

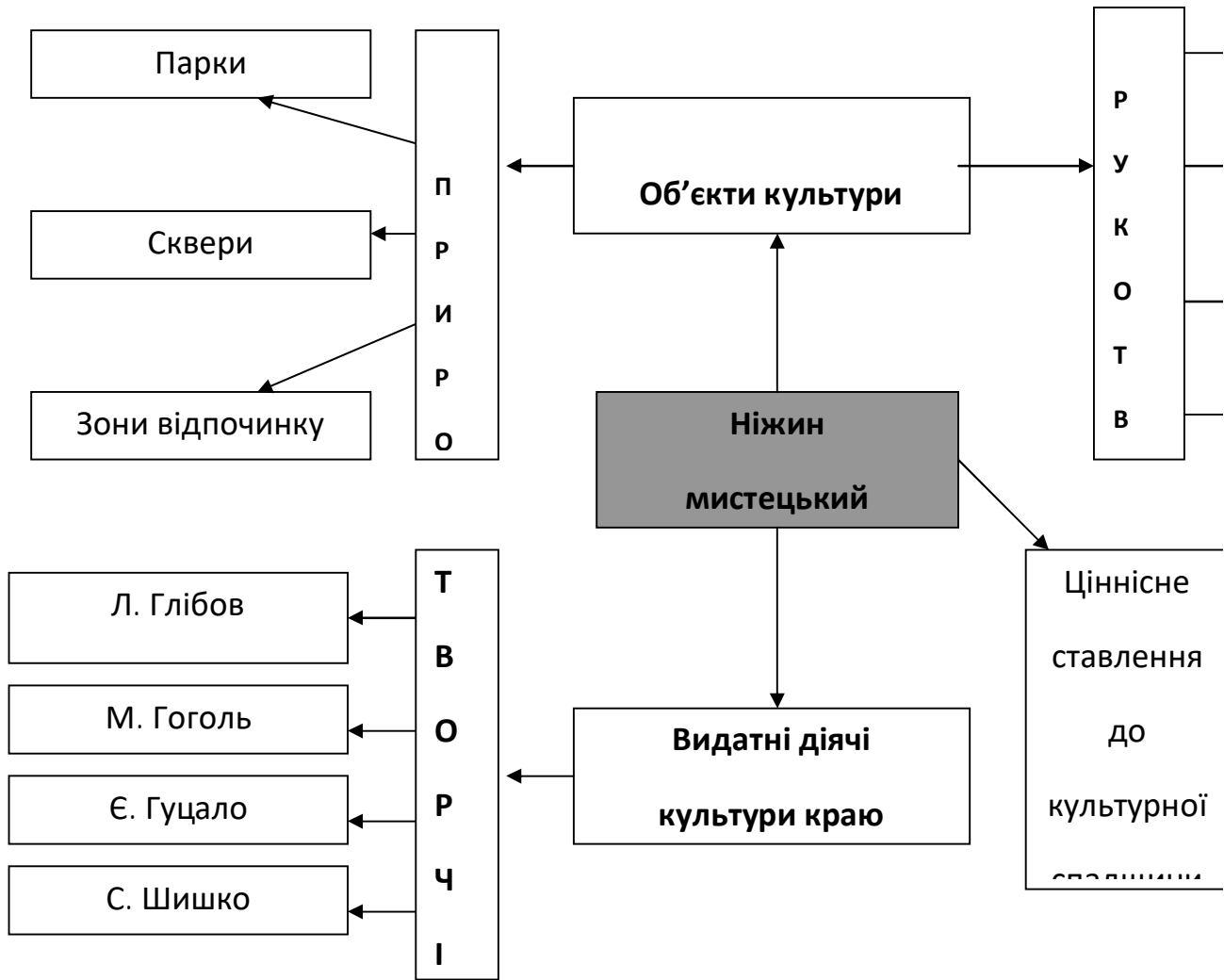
Матеріал: картонні картки, зображення рамки із весняною гілочкою, дві картки-трикутники із зображенням: 1) куточків природи міста Ніжина, 2) пам'ятників міста Ніжина. Фотографія дитини, вирізана у формі овалу.

Запитання до дітей:

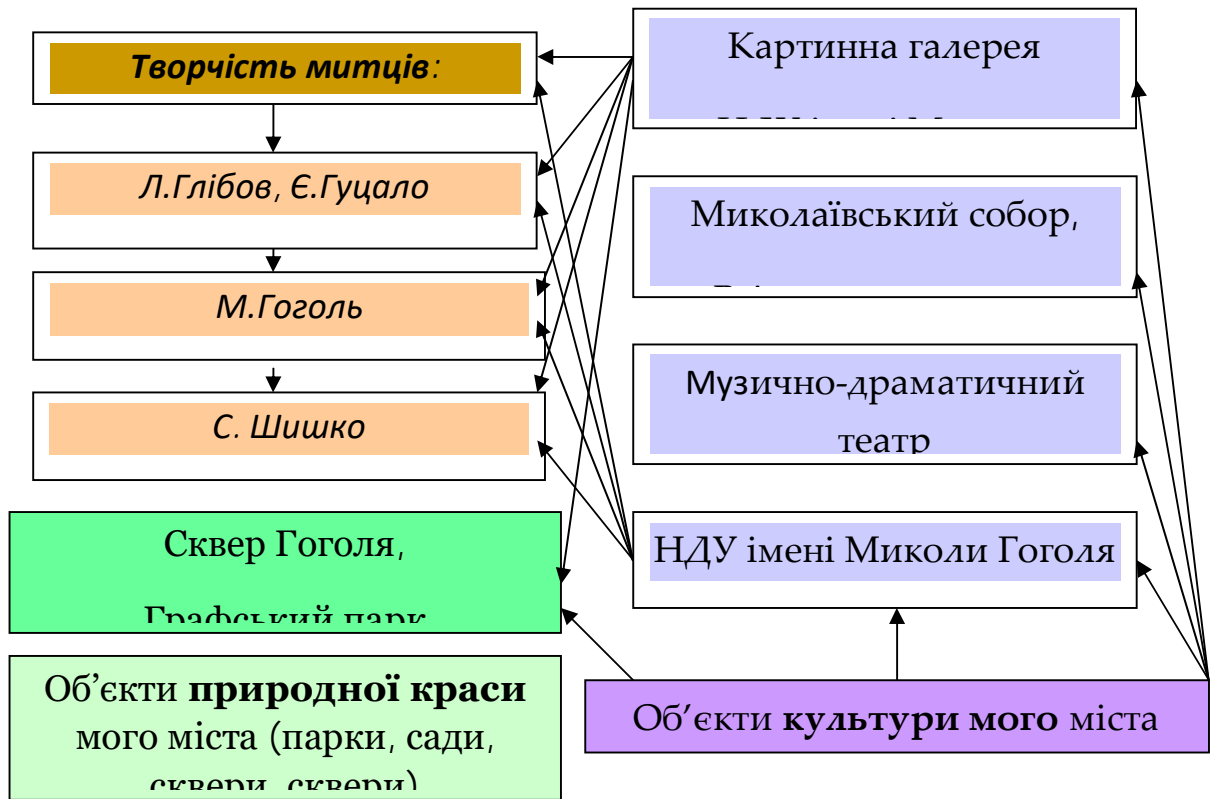
- З чого усе починалося?
- Яке дерево цілей ми обрали до нашої теми?
- Що ми зробили для вивчення історії та культури нашого міста?
- Де ми побували на екскурсіях?
- Що з баченого вам сподобалося найбільше?
- Які з творів ми грали у нашому театрі?
- Хто грав найкраще?
- Хто виготовив найкращу роботу?
- Хто найчемніше поведив себе на екскурсії?

Вручення нагород

- § Найкращому актору;
- § Найкращому режисеру;
- § Найвихованішому глядачеві;
- § Найдопитливішому ніжинцю;
- § Закоханому у своє місто.

Карта 1.

ВІРШІ ПРО НІЖИН

* * *

Чим місто славиться моє?

Чим Ніжин славиться? — спитали ви мене.
 Я з гордістю скажу вам, любі літи:
 — У місті нашому історія живе,
 Вона є скрізь, її побачити зумій ти.
 Золотосяйні куполи церков,
 Величні храми загадкові
 — Тут людям проповідують добро,
 Навчають жити в мирі та любові.
 А ось – славетний інститут,
 Що нині університетом зветься,
 На хвильку лиш ти зупинися тут
 — Історія до тебе звідусіль озветься.
 Колишній ніжинський ліцей,
 Збудований на кошти графа Безбородька.
 О! Скільки він зростив людей
 — Сміливих, самобутніх, творчих!
 Як невловимо швидко плине час,
 І «новий корпус» вже історію складає,
 Бо перший пам'ятник учительці -у нас,
 Що символічно в світ дорогу відкриває.
 Сьогодні в місті і театр свій є,
 Він носить Коцюбинського імення,
 А всі вистави, що в репертуарі є,
 Дарують людям радість і натхнення.
 Є в місті школи, виставки, музеї,
 А ще - картинні галереї,
 Багато пам'ятників місто наше має,
 І все це рідний Ніжин прославляє!

Л. Новгородська

* * *

Легенда про Ніжин

Стояло місто біля річки,
 Що називалася Остром,
 І зранку розтуляло вічка,
 Які світилися добром.
 В той час дочка богині Лади,
 Що ймення Ніжність мала,
 Брела повільно крізь левади

І місце жись собі шукала.
 Маленьке місто біля річки
 Її зачарувало,
 Бо мало щирі, добрі вічка
 І добре серце мало.
 Там люди в злагоді жили
 І працю шанували,
 Там квіти радості цвіли
 І діти підростали.
 Зраділа Ніжність і сказала:
 "Я вічно буду з вами,
 Таких людей давно шукала
 Із чуйними серцями!"
 Відтоді місто зветься Ніжин,
 Стоїть на берегах Остра,
 Там вулицями ходить Ніжність,
 Бажає людям всім добра.

Т.Конончук

* * *

Любий мій Ніжин (уривок)

Чудове містечко на річці Остер —
 Колись був Уненеж, а Ніжин тепер;
 Живуть в цьому місті хорошії люди,
 Хто в Ніжині був, той його не забуде.

О.Артемов

Рідна вулиця

Вулицею рідною
 В дитсадок іду,
 З нею я привітно
 Бесіду веду.
 Мене звати Дмитриком,
 На честь дідуся.
 - А тебе як, рідненька?
 Запитаю я.
 -А мене назвали
 Йменням Батюка,
 Щоб лунала слава,
 Мов пісня дзвінка.
 Швидко час минає,
 Підростаю я,

Гордо промовляю
 Батьока ім'я.
 Стежкою привітною
 Гордо я ходжу,
 Вулицею рідною
 В серці дорожу.

Л. Василевська.

* * *

Вулиця моя

Є у кожного свій дім і вулиця,
 Де ти народився і живеш.
 І як, навіть, небо вранці хмуриться,
 Місця кращого ти не знайдеш.
 Вулиця, вулиця,
 В далечінь стелиться.
 І твій будинок тут,
 І твоя сім'я.
 Радість і затишок,
 У жару й хурделицю,
 Рідна для мене ти,
 Вулице моя.
 У місті нашому багато вулиць є:
 Синяківська, Батьока, Франка,
 Але наймилішою для мене є
 Рідна, гарна вулиця моя.

Н. Калитка

Моя вулиця Космонавтів

У центрі містечка —
 Дитячий садочок,
 Сюди ведуть мами
 Синочків і дочок.

Кругом біля нього
 Високі будинки,
 З них сонечко видно
 І хмарки-бровинки.

І кожного ранку
 Йдемо ми стежками,
 Де нас зустрічають
 Вихователі-мами.

Тут ми радієм,
Весну зустрічаєм,
Лелеку у вирій
Ми проводжаєм.

Ми скоро вже виростем
І підемо в люди,
А рідне містечко
Нам не забути.

Ця вулиця наша,
Це рідний наш край!
Цвіти, моя земле!
Цвіти – розцвітай!

С. Демиденко

На Ніжинській землі

У нашім ріднім краї
На Ніжинській землі
Так солодко співають
Пісні нам солов'ї.
У тихому тремтінні
Хмаринка пропливає,
А в центрі через місто
Остер наш протікає.
На храмах Господніх
Блищать купола.
Це давнє містечко
- Чудова земля.
У блакитному небі
Летять журавлі,
Привіт вони шлють
Квітучій землі.
Люблять тебе щиро
З давен і до нині
— Ти зірка ясна
У нас на Україні.
Для нас любе місто
— Як справжній той рай.
Щасти тобі, Ніжине,
Рости, процвітай!

С. Демиденко

Національні міні-куточки в дошкільному закладі

Орієнтовні тематика та оснащення

Однією з форм громадянсько-патріотичного виховання в дитсадку є облаштування національних куточків, де зібрано різноманітний етнографічний, суспільно-політичний та художній матеріал для проведення відповідної освітньо-виховної роботи з дошкільнятами. Педагогічні колективи творчо підходять до створення цих куточків і добору оснащення.

Блок I. Сім'я. Родина. Родовід

Модуль 1. Сімейні стосунки.

Модуль 2. Родина, родовід.

Модуль 3. Сімейні традиції, обряди, свята. Ритуал першої купелі; хрестини; поминальні обряди (під час Великодніх, Зелених свят та на Спаса); відвідування родичів, друзів у час традиційних «іменин» населеного пункту (храмові дні на честь певного святого); святкування дня народження дитини в сім'ї.

РЕКОМЕНДОВАНЕ ОСНАЩЕННЯ:

Макет квітки, на пелюстках і всередині якої розміщені конвертики з фотознімками дорослих і дитини. Родинне фото вихователя групи. Зразок родинного «дерева конкретної дитини.

Виставка родинних реліквій, бойових та трудових нагород, предметів декоративно-вжиткового мистецтва, побутових речей, виготовлених батьками. Розвивальні ігри.

Блок II. Модуль 1. Вулиці рідного міста. Вулиця, на якій мешкає дитина; її назва; історія цієї назви; громадські споруди; вулиці, на яких мешкають близькі та рідні дитини; вулиця, на якій розташований дитячий садок; головна вулиця міста; проспекти і майдани міста; бульвари міста.

Модуль 2. Музеї міста, пам'ятники, історичні споруди, обеліски, їхня історія.

Модуль 3. Підприємства, установи, навчальні заклади міста, культурні споруди.

Модуль 4. Міський транспорт.

Модуль 5. Відпочинок мешканців міста.

Модуль 6. Природний ландшафт міста, природні багатства.

Модуль 7. історія рідного міста. Назва, історичні корені населення, історична назва. Відомі земляки.

Модуль 8. (...) область, історичні віхи, природний колорит. Чим славиться область, чим багата. Найвідоміші споруди, підприємства, пам'ятники. Національні герої-земляки.

РЕКОМЕНДАЦІЙНЕ ОСНАЩЕННЯ: Набори листівок, фотоальбоми з краєвидами та пам'ятними місцями рідного міста, обласного центру. Портрети відомих земляків. Герб міста. Прапор міста. Портрет мера міста. Карта міста (його частини). Макет міста (його частини).

Розвивальні ігри для закріплення знань дітей про рідний край, виховання любові до малої Батьківщини. Репродукції картин українських митцю, творів місцевих художників. Вироби місцевих умільців.

Карта області (адміністративна, природних зон). Фотознімки, слайди природних ландшафтів рідного краю. Зразки мінералів. Гербарії рослин, типових для даної місцевості.

Блок III. Україна – наша Батьківщина.

Модуль 1. Київ — столиця України. Моя Батьківщина—Україна.

Модуль 2. Подорож по Україні. Природні заказники України: Асканія-Нова, Софіївський парк, Хортиця, карпатські, кримські ліси. Гори: Кримські, Карпатські. Моря: Чорне, Азовське. Порти: Одеса, Маріуполь, Бердянськ. Річки України.

Модуль 3. Історичні корені України. Карта України.

Модуль 4. Заснування Києва.

Модуль 5. Пам'ятники національної історії, храми, собори. У Києві: Києво-Печерська лавра, Аскольдова могила, Золоті ворота, Софіївський та Володимирський собори, Андріївський узвіз.

Модуль 6. Національні герої України. Устим Кармелюк, Северин Наливайко, Олекса Довбуш; гетьмани Богдан Хмельницький, Петро Сагайдачний, Петро Дорошенко, Іван Мазепа.

Модуль 7. Тарас Шевченко. Леся Українка.

Краєвиди Києва, різних регіонів України. Діафільми, слайди. Карта України (адміністративна, природних зон). Фотознімки, ілюстрації, картини із зображенням пам'ятників української історії, культури та архітектури.

Натуральні зразки корисних копалин та ілюстрації, вироби з різних матеріалів.

Портрети. Т. Шевченка, Л. Українки. Ілюстрації до їхніх творів про дітей. Репродукції Шевченкових картин «Катерина», «Портрет Маєвської», «На пасіці», «Автопортрет».

Наочно-ілюстративний матеріал про українських козаків: одяг, зброя, побутові речі. Пазли. Настільно-друковані ігри. Розвивальні ігри.

Модуль 1. Державні символи України: Герб, Прапор, Гімн.

Модуль 2. Національні символи-обереги: вінок та рушник.

Модуль 3. Хліб — символ українського народу.

Модуль 4. Рослинні символи України: калина, верба, тополя, дуб, хміль, явір, барвінок, мак, гарбуз.

Модуль 5. Пташині символи: лелека у гнізді, зозуля, соловей, пара голубів.

Державні Герб, Прапор України. Аудіозапис Гімну України. Портрет Президента України, ілюстрації: хлібні поля, моря України.

«Український вінок (для дітей і для ляльки). Рушники свого регіону (вишивані й ткани). Рушнички для дівчаток дошкільнят (росяночки). Рушнички для хлопчиків (грайлики).

Заготовки прапорців для розфарбовування їх дітьми. Паляниця, сіль. Репродукція картини Т. Яблонської «Хліб».

Аудіозаписи українських народних пісень. Вербові котики, пучечки калини, макет гнізда лелеки.

Модуль 1. Українська національна іграшка. Майстри дитячої народної іграшки свого регіону.

Косівська, яворівська іграшки. Опішнянська, петриківська іграшки. Іграшки Черкащини, Вінниччини, Київщини.

Модуль 2. Національним одяг. Традиційне жіноче та чоловіче національне вбрання. Специфіка національного одягу свого регіону.

Модуль 3. Національний посуд.

*Модуль 4. Національні, обрядові страви** Весільна обрядовість. Різдвяний стіл. Великопісна їжа. Великодні страви. їжа на Маковея, Спаса. їжа в осінні та весняні народні свята.

Модуль 5. Предмети вжитку. Модуль 6. Хатній інтер'єр, господарські споруди на подвір'ї.

РЕКОМЕНДОВАНЕ ОСНАЩЕННЯ.

- Українські національні іграшки. Матеріал для розфарбовування заготовок, для виготовлення іграшок дітьми.
- Ляльки в національному вбранні (для розглядання, використання у грі). Елементи національного одягу в центрі театральної діяльності. Матеріал для настільно-друкованої гри «Вдягнемо ляльку». Національні костюми свого регіону. Книжки-розмальовки. Українські народні прикраси.
- Виставка національного посуду: миска, полумисок, таріль, макітра, горщик, глечик, куманець, горнятко, казан, кухоль, діжа, ма-когон, качалка, іграшковий посуд.

Дидактичний матеріал для закріплення знань про національні та обрядові страви.

Предмети вжитку: лава, ослін, рогаць, віник, рубель, кужіль.

Ілюстративний матеріал: хатній інтер'єр,

господарські споруди. Макети інтер'єру та споруд для використання в ігровій діяльності.

Блок VI. Національні традиції та свята

Модуль 1. Народні свята та весняні обряди. Сорок святих, Благовіщення, Великодні свята, веснянки (свято першого жайворонка, свято тополі), свято Матері.

Модуль 2. Народні свята та обряди літнього циклу. Зелені свята, косовиця, Івана Купала, обжинки, Спаса.

Модуль 3. Народні свята та обряди осіннього циклу. Покрова.

Модуль 4. Народні свята зимового циклу. Калити, Миколая, Різдво, Стрітєння.

РЕКОМЕНДОВАНЕ ОСНАЩЕННЯ Елементи костюмів, атрибутика свят та обрядів. Наочно-ілюстративний матеріал.

Блок VII. Українське національне мистецтво

Модуль 1. Картини українських художників-класиків.

Модуль 2. Картини сучасних митців.

Модуль 3. Творчість художників свого регіону.

Блок VIII. Декоративно-вжиткове мистецтво та народні промисли

Модуль 1. Українська вишивка.

Модуль 2. Витинанка.

Модуль 3. Різьбярство.

Модуль 4. Кушнірство (художнє оздоблення шкіряних виробів).

Модуль 5. Художня обробка металу (мідь, бронза, латунь).

Модуль 6. Гончарство.

Модуль 7. Плетіння.

Модуль 8. Писанкарство. Рекомендоване оснащення.

Виставки книжкових ілюстрацій, листівок, репродукцій, альбомів; зразки вишивки, святкових костюмів свого регіону та різних регіонів України. Виставка витинанок різних форм, кольорів, візерунків.

Виставки різьблених речей: дерев'яні вироби побутового вжитку та декоративного призначення (тарелі, шкатулки, намиста), наочно-ілюстративний матеріал (листівки, фотографії, замальовки).

Виставка шкіряних робіт: торбинки, табівки, паски, палітурки, футляри, кожухи, кептарі; регіональні шкіряні вироби та вироби зі шкіри, виготовлені дітьми (гаманець). Виставка металевих, гончарних, плетених виробів. Кошик із писанками, крашанками; символічні знаки на писанках.

ПРОЄКТ З ХУДОЖНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА
«СЕРГІЙ ШИШКО І НІЖИН»

Розроблено С. Матвієнко, А. Горбачовою

Центральним елементом проекту є картини С. Шишка: «Ніжинський педагогічний інститут», «Пам'ятник М.В.Гоголю в Ніжині», «Квіти на балконі», «Піони», «Осінь», «Бузок і конвалії», «Осінь над Дніпром», «Тюльпани», «Портрет дружини», «Валя».

Реалізація проекту здійснюється у п'ять етапів.

I етап, *мотиваційний*. Мета – викликати у дітей бажання включитися в спільний задум, ближче познайомитися з творчістю С. Шишка, дізнатися нову інформацію про рідне місто, його культуру. Форми роботи – перегляд фотоальбому з репродукціями картин С. Шишка, заняття з ознайомлення з довкіллям, віртуальна екскурсія до Картинної галереї Ніжинського державного університету імені М. Гоголя, «піраміда знань», робота поза заняттями.

II етап, *інформаційний*. Мета – сформувати у дітей систему знань про творчість С. Шишка, пов'язавши її з «ніжинським» періодом життя митця. Засобами картини розширити знання дітей про історико-культурні пам'ятки міста; різні аспекти живопису. Форми роботи – заняття ПРД (з акцентом на малюванні), бесіда з дітьми про творчість С. Шишка, відвідування «міні-галереї» з картин митця, екскурсія до пам'ятника М.В. Гоголю (зображеного на картині С. Шишка), гра «Крокуємо нашим містом» (логічні ланцюжки) тощо.

III етап, *репродуктивно-узагальнюючий*. Мета – надати дітям можливість практично застосувати знання, уміння та навички набуті на попередньому (інформаційному) етапі для успішної роботи над проектом, створити умови для відображення дітьми отриманих вражень в малюнках, розповідях. Форми роботи – заняття з ознайомлення із соціумом, заняття з розвитку мовлення,

зустріч з місцевим художником, сюжетно-рольова гра «Екскурсовод», дидактична гра «Пейзаж, портрет, натюрморт» тощо.

IV етап, *творчий*. Мета – реалізувати спільний творчий задум через розкриття творчих здібностей кожного з вихованців групи. Форми роботи на етапі – дитяча художня студія «Ми – талановиті нащадки художника Сергія Шишка» (створення роботи в одному з жанрів, у якому працював митець), вернісаж дитячих робіт тощо.

V етап, *рефлексивно-оцінний*. Мета етапу: проаналізувати разом із дітьми проведену роботу, закріпити стійкий інтерес дітей до культури рідного краю. Форми роботи – круглий стіл-обговорення «Моє знайомство із Сергієм Шишком», відкритий мікрофон «Ніжин – величне місто», виготовлення подарункових листівок за тематикою натюрмортів С. Шишка, вручення нагород за різними номінаціями (нагородженням охоплено усіх дітей групи).

Передбачуваний *результат проектної діяльності* – сформувати у дітей розуміння того, що їх рідне місто має багату історію та культуру. Тут жило та працювало багато талановитих людей, які прославили Ніжин по всій Україні та всьому світу. Ті, хто нині живе в Ніжині, повинні пишатися своїм містом, примножувати його історико-культурні досягнення.